1-ماي بايرىمىڭلار بىلەن تەبرىكلەيمىز

كۈچ بىرلىكتە، ئىش ئۈملۈكتە

1998-ژىل
1-ماي
№5(36)
1998-год
1-май
№ 5 (36)

ئىتتىپاق
ИТТИПАК

Газета издается
с марта 1994 года

قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى "ئىتتىپاق" جەمىيىتىنىڭ ئاممىۋى-سىياسىي گېزىتى.
Республиканская общественно-политическая газета Общества уйгуров Кыргызстана "ИТТИПАК".

1-ماي خەلقئارا ئىشچى-مېھنەتكەشلەرنىڭ پىكىر داشلىق، دوستلۇق بايرىمى!

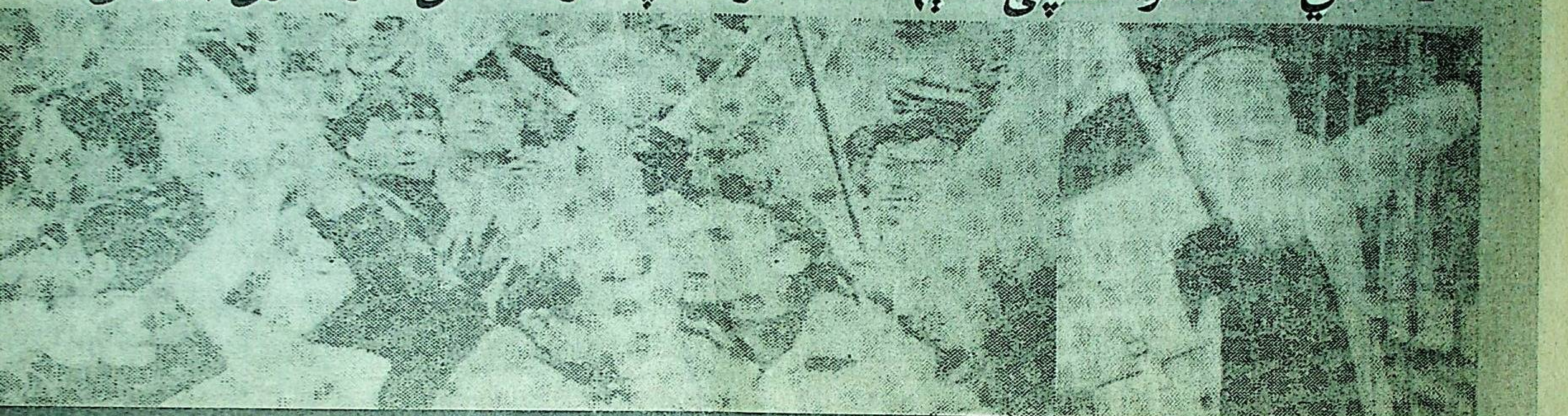

ئىنسانىڭ ئەركىن ياشاش، ئەركىن ئىشلەش، ئەركىن دەم ئېلىش، ئەركىن سايلاپ-سايلىنىش... ھوقۇقى بار.
ئىنساننىڭ ئەنە شۇ ئۆزىنىڭ ئىنسانى ھوقۇقلىرىنى تەلەپ قىلىش ۋە شۇ ئىنسانى ھوقۇقلىرى ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ھوقۇقى بار.
لېكىن، كەپ شۇ تەلەپنى قەيەردە، كىمنىڭ ئالدىدا، قانداق قويۇشنى، شۇنداقلا قايسى يول بىلەن، قايسى ئۇسۇل بىلەن، قانداق كۆرەش ئېلىپ بېرىشنى بىلىشتە

..."رەھبىرىمىز ئەخمەتجان قاسىمى باشلىق بېجىڭگە ژىغىنغا كېتىۋاتقان شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمەت دېلىگاتسىيەسى ئايروپىلان پاجىئەسىگە ئۇچراپ قازا تاپتى..." بۇ دەھشەتلىك شۇم خەۋەر جەڭچىلەر ئارىسىدا كۈچلۈك غۇلغۇلا پەيدا قىلدى. "بۇ ئەتەي قىلىنغان شۇيقەست. بىزگە بۇيرۇق كېرەك. دۈشمەنگە ھۇجۇم باشلايمىز..." دېگەنگە ئوخشاش دولقۇنلۇق سادالار كۆتىرىلدى. بىراق، ھەربىي لىنتىزامغا بويسۇنماي مۇمكىن ئەمەس ئىدى. پۈتۈن سۈرۈك بىر ئارمىيەنى بىر نەچچە يىلدىن بۇيان ماناس دەرياسى بويىدا تۇتۇپ تۇرۇۋېشنىڭ باش قوماندانى، ئايروپىلان كومېدىيەسىنىڭ ھەم رېژىسسورىنىڭ موسكۋا-كرېمل ئىكەنلىكىدە شەك-شۈبھە يوق ئىدى.
"يېڭى ھايات" گېزىتى 1996-يىل 4-ماي سانىدىن ئېلىندى.

مىللىي ئارمىيەمىزنى ئەسلەيمىز

1945-يىلى 8-ئاپرېل كۈنى سابىق شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى-نىڭ مىللىي ئارمىيىسى، ھەقىقىي مۇنتەزىم ئارمىيە بولۇپ قۇرۇلغان خاتىرە كۈنىدۇر.

ئۇلۇغ ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا مۇستەبىت گومىنداڭ ھاكىمىيىتى-نىڭ چېكىدىن ئاشقان ئېغىر زۇلۇم-ئازابلىرىغا چىدىيالماي قالغان خەلق 1944-يىلى كۈز پەسلىدە ئىلى ۋىلايىتىنىڭ تاغلىق رايونى نىلقا ناھىيىسىدە يەرلىك خەلق ئىچىدىن غېنى باتۇر، پاتىخ، ئەكبەر، سېيىت قاتارلىق باتۇرلارنىڭ باشچىلىقىدا قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ، تېزئار-دا گومىنداڭنىڭ تولۇق قوراللانغان نەچچە مىڭلىغان ئەسكىرىنى تار-مار قىلىپ، غەلىبە دائىرىسىنى كېڭەيتىپ، ئىلى، ئالتاي ۋە تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىدىكى بارلىق گومىنداڭ ھاكىمىيىتى ئۈستىدىن غە-لىبە قىلدى.

مىللىي ئارمىيەمىزنىڭ ھەربىي ئىنقىلا-بىي تەرتىپ-ئىنتىزامى كۈچلۈك، جەڭگى-ۋارلىق روھى ئۈستۈن، ئانا ۋەتەننى سۆ-يۈش، ئۇنى قوغداش ئىرادىسى مۇستە-ھكەم بولغانلىقى ئۈچۈنمۇ ئۇ بارلىق فرونت يۆلۈنۈشلىرىدە دۈشمەن ئەسكەر-[illegible]

بىرلىك-ئىتتىپاقلىقنىڭ بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ ئارمىيەگە مىللىي ئارمىيە دەپ نام بېرىلدى، بۇ ئۆزىنىڭ ئىسمى جىسمىغا مۇناسىپ، لايىق بېرىلگەن شەرەپلىك نام بولۇپ، پۈتۈن شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى رازى قىلىپ، چوڭ خۇشاللىقلارغا ئورايدى.

شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئۈچۈن شۇنداق چوڭ خۇشاللىق غەلىبە كۈنلەرنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە بۈيىل مانا 53 يىل تولۇپ قاپتۇ. كۈنلەر غۇيۇلداپ ئۆتۈپ، يىللارنى قوغلاپ ئۆتكەنسېرى، شۇ بۈيۈك ۋە بىز ئۈچۈن شەرەپلىك بولغان 8-ئاپرېل، مىللىي ئارمىيەمىزنىڭ تەشكىل تاپقان كۈنى ۋە ئەشۇ غالىبىيەتلىك كۈنلەر بىزدىن شۇنچە يىراقلىشىدىكەن. ئۇ خۇشاللىق كۈنلىرىمىز بىزدىن قانچە ئۇزاقلاشقانسېرى، ژىراقلاشقانسېرى بىزنى شۇ كۈنلەر-غالىبىيەت كۈنلەر، شۇنچە سېغىندۇرىدىكەن. تەشنا قىلىدىكەن. بىز ئەشۇ كۈنلەرنى ھەر بىر قېتىم ئەسلىگىنىمىزدە غالىبىيەتكە بولغان چۇڭقۇر سېغىنىش ۋە تەشنالىق بىلەن شۇ غالىبىيەتلىك جەڭلەردە شېھىد بولغان سەپداشلىرىمىزنى ھۆرمەت ۋە پەخىرلىنىش بىلەن ئەسلەيمىز. ئەپسۇسكى، ئانا ۋەتىنىمىز بولغان شەرقىي تۈركىستاندىكى بارلىق خەلقنىڭ بىرلىشىپ كۆتەرگەن بۇ ھەقىقىي مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاب غەلىبىسىنى كۆرەلمىگەن جاھانگىرلەر غەرەزلىك مەخسەتلەر بىلەن تىل بىرىكتۈرۈپ، بولۇپمۇ، خىتاي-كېكەش ئىمپېرىيەلىرىنىڭ بىرلىشىشى بىلەن 1946-يىلى، شۇنداق تېزلىك بىلەن ئىلگىرلەپ كېتىپ بارغان مىللىي ئارمىيىمىز ماناس دەرياسىنىڭ بويىدا بىرلا ھەربىي بۇيرۇق بىلەن توختۇتۇپ قويىدۇ. مىلتىق، پۇلېمىوت، ئاۋتوماتلاردىن يالقۇنلاپ ئېتىلىپ تۇرغان ئوق ئاۋازلىرى بىردىنلا تۇنجۇقۇپ قالىدۇ. بۇ كۈتۈلمىگەن شۇم ئاقىۋەتكە ئالدىنقى سەپتىكى بارلىق جەڭچى ئوفىتسېرلەر تەرىپىدىن قاتتىق نارازىلىقلار بولغان بولسىمۇ، ھېچ ئورۇنغا كەلمەيدىغان كۆڭۈلسىز ئاقىۋەتلەر بولىدۇ. بىتىم ئەھۋالىغا ئارمىيە ۋە پۈتۈن ئاۋام خەلق ئىچىدىمۇ غۇلغۇلا كۆتىرىلگەن بولسىمۇ، بۇ ئىككى چوڭ ئىمپېرىيەلەر تەرىپىدىن تېخىمۇ قاتتىق بېسىم كۈچى كۆرسىتىلىدۇ. خىتاي مۇستەملىكچىلىرى بولسا، بۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ تېخىمۇ يىلتىز تارتىپ "ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابىي جۇڭگو ئىنقىلابىنىڭ بىر قىسمى" دەپ قۇرۇق چوڭ سىياسىي قالپاقنى كىيگۈزۈپ، ناھايىتى ھىلىگەرلىك بىلەن ئىش يۈرگۈزۈپ، ئاخىرى مىللىي ئارمىيەنى خىتاي ئارمىيىسىنىڭ تەركىبىگە كىرگۈزۈش بىلەن ئۇنىڭغا 5-كورپۇس دەپ نام بېرىپ، ئاخىرى قەھرىمان مىللىي ئارمىيەنىمۇ يوق قىلىپ ئۆزگەرتىۋەتتى. بۇ شەرقىي تۈركىستان خەلقى ئۈچۈن تېخىمۇ ئورنىغا كەلمەيدىغان ئېغىر ئاقىۋەت قايغۇلۇق يوقۇتۇشلار بولىدۇ. بىز بۈگۈنكى كۈنلەردە مۇبارەك 8-ئاپرېل خاتىرە كۈنىنى ئەسلىگىنىمىزدە بۇ ئىنقىلابىي جەڭلەردە ئەزىز جانلىرىنى ئايىماستىن مەرتلەرچە مەيدانغا چۈشۈپ، ئاسىق قانلىرىنى تۆكۈپ، شېھىد بولغان ئىنقىلابىي قۇربانلارنى ياد ئېتىپ ئۇلارنى ئەسلەپ تۇرۇشىمىز بىزنىڭ ۋىجدانى ۋە ئىنسانى جاۋابكارلىك ۋەزىپىمىزدۇر دەپ بىلىشىمىز، ئەلۋەتتە ھەقلىقىدۇر. بىز ھېچ قاچان، ھەر قانداق شارائىتتە جەڭگىۋار قۇربانلىرىمىزنى ئەستىن چىقارمايمىز.

بىز بارلىق ئىنقىلابىي ۋەتەنپەرۋەرلەر ۋە پۈتۈن شەرقىي تۈركىستانلىقلار، سابىق شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيىسىنىڭ خاتىرە كۈنى 8-ئاپرېلنى خاتىرلىگىنىمىزدە، ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستاندا بولۇپ ئۆتكەن بارلىق مىللىي ئازاتلىق ئىنقىلاب-لارنىڭ مۇشۇنداق مەغلۇبىيەتلەرگە ئۇچراپ كېتىشلىرىدىكى تارىخى تەجرىبىلىرىدىن ئاچچىق ساۋاقلار ئېلىپ، سىياسىي ئىنقىلابىي ھوشيارلىقىمىزنى كۆتىرىپ، ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ ئىستىقلالىيىتى ۋە تارىخىنى ئۇنتۇپ قالماسلىق ئۈچۈن چۇڭقۇر ئويلاردا بولۇپ تۇرۇشىمىزغا توغرا كېلىدۇ. شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيىسىنىڭ ھازىر ھايات يۈرۈۋاتقان جەڭچى، ئوفىتسېرلىرى ۋە بارلىق قاتناشچىلىرى بۈيىلقى 8-ئاپرېلدا ئۇنىڭ 53-يىللىق خاتىرە كۈنىنى ئەسلىگىنىمىزدە، بۈيۈك ئانا ۋەتىنىمىزنىڭ مىللىي ئازاتلىق ئىستىقلالىيىتىنىڭ قايتىدىن تېزرەك قولغا كېلىشىنى تىلەش بىلەن بۇنىڭغا پۈتۈن دۇنيادىكى بارلىق دېموكراتىك ئەللەرنىڭ، بارلىق سىياسىي پارتىيەلەرنىڭ يېقىندىن ياردەمدە بولۇپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىش بىلەن خەلقئارالىق بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتىنىڭ "دۇنيادىكى ئىنسانلار ھوقۇقىنى ھىمايە قىلىش ۋە ئىنسان ھوقۇقىنى دەپسەندە قىلغۇچىلارغا قەتئىي يول قويماسلىق" دېگەن پرىنسىپلىرىگە ئاساسەن مەزلۇم شەرقىي تۈركىستان خەلقىگە نەزەر ئېتىۋارىنى بېرىپ، خالىسانە پرىنسىپلىق ياردەم، ھېسداشلىقلىرىنىڭ بولۇپ تۇرىشىنى ناھايىتى چوڭ تىلەك، ئۈمۈتلەر بىلەن كۈتكەن بولار ئىدۇق. بىز ئانا ۋەتىنىمىز شەرقىي تۈركىستان سابىق مىللىي ئارمىيىسىنىڭ ھەقىقىي مۇنتەزىم ئارمىيە بولۇپ قۇرۇلغان 8-ئاپرېل مۇبارەك كۈنىنى ھېچ قاچاندا ئەستىن چىقارمايمىز. ھامان ياد ئېتىپ چىن قەلبىمىز بىلەن ئەسلەپ تۇرىمىز. سابىق شەرقىي تۈركىستان مىللىي ئارمىيە-سىنىڭ بىر توپ ۋەتەنپەرۋەر قاتناشچىلىرى نامىدىن: **ئەخمەتجان غازى.**

[illegible]

يۇقىرىقى رەقەمگە مۇناسىۋەتلىك ئېنىقراق مەلۇماتقا ئىگە ۋەتەنداشلىرىمىزنى، ئۇشبۇ مەلۇماتى بىلەن ئورتاقلىشىدۇ دەپ ئۈمىد قىلىمىز.

تۇنجى نۆۋەتلىك "شەرقىي تۈركىستان-تىبەت-ئىچكى موڭغۇلىستان-دېموكراتىك خىتاي بىرلەشمە يىغىنى" گېرمانىيىنىڭ مالېنتا رايونىدا مۇۋاپىقىيەتلىك چاقىرىلدى

ئۆز خەۋىرىمىز: ۋەتەن سىرتىدىكى
مىللىي مۇجادىلە كۆرىشىمىزدە تارىخىي
ئەھمىيەتكە ئىگە بولغان "شەرقىي تۈر
كىستان-تىبەت-ئىچكى موڭغۇلىستان-
دېموكراتىك خىتاي تۆت تەرەپ بىر-
لەشمە يىغىنى" 1997-يىلى 10-
ئاينىڭ 2-كۈنىدىن 5-كۈنىگىچە
گېرمانىيىنىڭ ھامبۇرگ شەھىرى ئەترا-
پىدىكى مالېنتا رايونىدا مۇۋاپىقىيەتلىك
ئۆتكۈزۈلدى. گېرمانىيىدىكى "خەتەر
ئاستىدىكى مىللەتلەرنى قوغداش تەش-
كىلاتى"، گېرمانىيە "گوستاف ھاينىمان
ئىلىم مەركىزى" ۋە گېرمانلاردىن تەش-
كىللەنگەن "تىبەتنى ھىمايە قىلىش
جەمئىيىتى"نىڭ ئورتاق تەشكىللىشى
ۋە ئۇيۇشتۇرۇشى بىلەن چاقىرىلغان
بۇ قېتىمقى خەلقئارالىق يىغىنغا،
شەرقىي تۈركىستانلىقلارغا ۋاكالىتەن
"ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان بىرلىكى"
نىڭ رەئىسى ئەركىن ئالپتېكىن ۋە باش
كاتىپى ئەسقەرجان باشچىلىقىدىكى
شەرقىي تۈركىستان ۋەكىللەر ئۆمىكى،
سۈرگۈندىكى "تىبەت پارلامېنتى"نىڭ
رەئىسى تېنس ئۇربۇئېمچى باشچىلىق
دىكى تىبەت ۋەكىللەر ئۆمىكى،
"ئىچكى موڭغۇلىستان ئىنسان ھەقلىرى
بىرلىكى"نىڭ رەئىسى تەمسىلتۇشىيۇن
باشچىلىقىدىكى ئىچكى موڭغۇلىستان
ۋەكىللەر ئۆمىكى ۋە چەتئەلدە پائالىيەت
ئېلىپ بېرىۋاتقان "خىتاي دېموكراتىك
مىللىي بىرلىك سېپى"نىڭ مۇئاۋىن
رەئىسى شۈخەنتاۋ باشچىلىقىدىكى
دېموكراتىك خىتاي ۋەكىللەر ئۆمىكى،
قاتناشتى. ئۇندىن باشقا يەنە يىغىنغا
بەزى خەلقئارالىق تەشكىلاتلارنىڭ
ئاساسلىق مەسئۇللىرى، خىتاينى تەت-
قىق قىلىۋاتقان ياۋروپالىق پروفېسسور،
دوكتور، ئالىم ۋە خىتاي ئىشلىرى مۇتە
خەسسىسلىرىدىن بولۇپ 30 دىن ئارتۇق
كىشى كۆزەتكۈچى سۈپىتىدە قاتناشتى.
كۆپچىلىككە مەلۇم بولسا كېرەك، چەتئەل-
لەردە پائالىيەت ئېلىپ بېرىۋاتقان
دېموكراتىك خىتايلارنىڭ شەرقىي تۈر-
كىستان خەلقىنىڭ ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى
بەلگىلەش ھوقۇقىنى ئېتىراپ قىلىش
مەسىلىسىدە پوزىتسىيىسى ئېنىق بولما-
مىغىنى ۋە "شەرقىي تۈركىستان" دېگەن
بۇ نامنى تىلغا ئېلىشتىنمۇ ئۆزىنى قاچۇ-
رۇپ كەلگىنى ئۈچۈن، 40 نەچچە
يىلدىن بۇيان ۋەتەن سىرتىدىكى شەر-
قىي تۈركىستان تەشكىلاتلىرى دېموك-
راتىك خىتايلار بىلەن ھېچقانداق ئالاقە
ياكى ھەمكارلىقنى يولغا قويماي كەلگەن
ئىدى. بولۇپمۇ ياۋروپادا پائالىيەت
ئېلىپ بېرىۋاتقان خىتاي دېموكراتلىرى
يېقىنقى يىللاردىن بۇيان كوممۇنىست
خىتايغا قارشى ئورتاق ھەرىكەت
ئېلىپ بېرىش ھەققىدە "ياۋروپا شەرقىي
تۈركىستان بىرلىكى"گە كۆپ قېتىم
تەكلىپ بەرگەن بولسىمۇ، ئەپسۇسكى
ئۇلار ئورتاق پائالىيەت جەريانىدا
"شەرقىي تۈركىستان" دېگەن نامنى
قوللانماسلىق، ئاي-يۇلتۇزلۇق كۆك
بايراقنى كۆتۈرۈپ چىقماسلىق، مۇستە-
قىللىقتىن سۆز ئېچماسلىق ھەققىدە
شەرت قويغىنى ئۈچۈن، "ياۋروپا شەر-
قىي تۈركىستان بىرلىكى" ئۇلارنىڭ بىر
لىشىپ ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش تەكلى-
پىنى ئىنچىل تۈردە رەت قىلىپ كەلگەن
ۋە شەرقىي تۈركىستانلىقلار بىلەن ئىش
بىرلىكى ئېلىپ بېرىشنىڭ ئاساسى شەر-
تىنىڭ شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ
ئۆز تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇ-
قىنى ئېتىراپ قىلىش ئىكەنلىكىنى باشتىن-
ئاخىرى تەكىتلەپ كەلگەن ئىدى. "يا
ۋروپا شەرقىي تۈركىستان بىرلىكى"نىڭ
يېقىنقى مەزگىللەردىن بۇيان تۈرلۈك
خەلقئارالىق تەشكىلاتلار بىلەن
بولغان ئالاقە ۋە ھەمكارلىقنى كۈچەي-
تىپ، شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى
ياۋروپا جانلىق شەكىلدە ئېلىپ بېر-
ىشى ۋە شەرقىي تۈركىستان داۋا-
سىنى قوللايدىغان خەلقئارالىق
تەشكىلات ۋە ئاممىۋى گۇرۇپپىلار-
نىڭ كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىشىگە
ئەگىشىپ، چەتئەللەردىكى دېموكرا-
تىك خىتايلارنىڭ پوزىتسىيىسىدە
ياخشىلىنىش بارلىققا كەلدى ۋە خەل-
قئارالىق تەشكىلاتلارنىڭ بېسىمى
بىلەن، شەرقىي تۈركىستان خەلقىنىڭ
ئۆز تەقدىرىنى بەلگىلەش (مىللىي
مۇستەقىللىق) ھوقۇقىنى ئېتىراپ
قىلىدىغانلىقلىرىنى ۋە "شەرقىي
تۈركىستان" دېگەن بۇ دۆلەت نامى
بىلەن ئاي-يۇلتۇزلۇق كۆك بايراققا
ھۆرمەت قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈ-
شتى. مانا مۇشۇنداق بىر ئارقا كۆرۈ-
نۈش ئاستىدا، "ياۋروپا شەرقىي تۈر-
كىستان بىرلىكى" بۇ قېتىمقى تۆت
تەرەپ بىرلەشمە يىغىنغا قاتنىشىشقا
ماقۇل بولدى.

ئەڭ ئەھمىيەتلىك بولغىنى شۇ
بولدىكى، بۇ قېتىمقى يىغىن جەريا-
نىدا دېموكراتىك خىتاي ۋەكىللىرى،
مەيلى ئۇتۇقلىرىدا ياكى يازما ھۆج-
جەتلىرىدە بولسۇن، باشتىن-ئاخىرى
"شەرقىي تۈركىستان دېگەن نامنى
قوللاندى، شۇنداقلا ئاي-يۇلتۇزلۇق
كۆك بايرىقىمىز يىغىن زالىغا قويۇلدى،
بۇ ۋەتەن سىرتىدىكى مىللىي مۇجاد-
لە تارىخىمىزدا دېموكراتىك خىتايلار
نىڭ تۇنجى قېتىم تەشكىلات سۈپىتى-
دە دۆلىتىمىزنىڭ نامىنى رەسمىي تىلغا
ئېلىشى بولۇپ، بۇ نەتىجە-"ياۋروپا
شەرقىي تۈركىستان بىرلىكى"نىڭ،
جۈملىدىن بارلىق شەرقىي تۈركىستان
تەشكىلاتلىرىنىڭ ئۇزۇن يىللار ھار-
ماي-تالماي مۇجادىلە قىلغانلىقىنىڭ
نەتىجىسىدۇر. بۇ قېتىمقى تۆت تەرەپ
بىرلەشمە يىغىنىنىڭ ئاساسى مەقسىدى،
كوممۇنىست خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ
ئۆز مۇستەملىكىسى ئاستىدىكى
خىتاي بولمىغان يەرلىك مىللەتلەرگە
سېلىۋاتقان تۈرلۈك زۇلۇم ۋە ئىسكە-
نجىلىرىنىڭ ماھىيىتىنى تەتقىق
قىلىش ۋە پاش قىلىش، شەرقىي تۈر-
كىستان، تىبەت، ۋە ئىچكى موڭغۇل-
ىستانىنىڭ ئۆۋەتتىكى سىياسىي، ئىقتى-
سادىي، ئىجتىمائىي، دىنىي، مە-
دەنىيەت، مائارىپ، تېخنولوگىيە
قاتارلىق تۈرلۈك ساھەلىرىنىڭ ۋەز-
يىتىنى تەتقىق قىلىش ۋە كوممۇنىست
خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ بۇ ساھەلەردە
يولغا قويۇۋاتقان تۈرلۈك بېسىم ۋە زۇ-
لۇم سىياسىتىنى دەلىل-ئىسپاتلىق ۋە
سىستېمىلىق ھالدا دېموكراتىك خىتاي
ۋەكىللىرىگە ۋە خەلقئارالىق تەشكىلا-
تلارغا ئۇقتۇرۇش، شۇنىڭ بىلەن بىرگە،
يۇقارقى تۆت تەرەپنىڭ بۇندىن كېيىن
قايسى ساھەلەردە ۋە قايسى دائىرە
ئىچىدە ھەمكارلىقنى يولغا قويالايد-
ىغانلىقىنى مۇزاكىرە قىلىپ بېكىتى-
شتىن ئىبارەت.

تۆت كۈن داۋام قىلغان بۇ قېتىم-
قى يىغىن جەريانىدا، شەرقىي تۈرك-
ىستان، تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىستان
ۋەكىللىرى ئارقا- ئارقىدىن سۆزگە
چىقىپ، كوممۇنىست خىتاي ھاكىمى-
يىتىنىڭ ئۆۋەتتە بۇ مىللەتلەرگە قارىتا
يۈرگۈزۈۋاتقان زۇلۇم ۋە قىرغىنچىلىق
سىياسىتىنى ئەتراپلىق ۋە سىستېمىلىق
ھالدا ئاڭلاتتى ھەمدە دېموكراتىك
خىتاي ۋەكىللىرىدىن، كوممۇنىست
خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ يەرلىك
مىللەتلەرگە سېلىۋاتقان تۈرلۈك زۇلۇم
سىياسەتلىرىنى دېموكراتىيەنى ياقلاي-
دىغان بارلىق خىتاي خەلقىگە لايىقىدا
ئاڭلىتىشنى ھەمدە بۇ ئارقىلىق خىتاي
خەلقىنىڭ خىتاي بولمىغان يەرلىك
مىللەتلەرگە بولغان ھېسداشلىقىنى
قولغا كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى.

يىغىندا، "ياۋروپا شەرقىي تۈرك-
ىستان بىرلىكى"نىڭ رەئىسى ئەركىن
ئالپتېكىن سۆز قىلىپ، يىغىن ئەھلىگە
خىتاي ھاكىمىيىتىنىڭ شەرقىي تۈر-
كىستان خەلقىگە سېلىۋاتقان تۈرلۈك
زۇلۇملىرىنىڭ ماھىيىتىنى تەپسىلىي
ئاڭلىتىپ ئۆتكەندىن كېيىن، تەكىتلەپ
مۇنداق دېدى: "1949-يىلى شەر-
قىي تۈركىستاندىكى خىتايلارنىڭ
ئومۇمىي سانى 300 مىڭ بولۇپ، شەر
قىي تۈركىستاننىڭ ئومۇمىي نوپۇسى-
نىڭ 2.5 % تەشكىل قىلاتتى، ھاز-
ىر بولسا خىتايلارنىڭ نوپۇسى 40 %
دىن كۆپرەكىنى تەشكىل قىلىدۇ، خىتاي
ھۆكۈمىتىنىڭ مەقسىدى، بىزنى ئۆز
ۋەتىنىمىزدە ئاز سانلىق ئورۇنغا چۈشۈ-
رۈپ قويۇش، ئۇندىن كېيىن، "دېموك-
راتىك ئۇسۇلدا سايلام قىلىمىز" دېگەن-
نى باھانە قىلىپ، كۆپ سانى ئىگە-
لەيدىغان خىتاي كۆچمەنلىرىنىڭ
ئاۋازى ئارقىلىق شەرقىي تۈركىستاننى
مەڭگۈ قول ئاستىدا تۇتۇپ تۇرۇشتىن
ئىبارەت". يىغىندا يەنە "ياۋروپا
شەرقىي تۈركىستان بىرلىكى"نىڭ
باش كاتىپى ئەسقەرجان دېموكراتىك
خىتاي ۋەكىللىرىگە قارىتىپ سۆز
قىلىپ مۇنداق دېدى: "ھازىرغا قەدەر
تارىختا ئۆتكەن ھەر بىر خىتاي ھاك-
ىمىيىتى شەرقىي تۈركىستان خەلقىنى
ئىنچىل تۈردە ئالداپ كەلدى. مەس-
ىلەن كوممۇنىست خىتايمۇ شەرقىي
تۈركىستاننىڭ ھاكىمىيىتىنى قولغا
ئېلىشتىن بۇرۇن، "بىز ئۇيغۇرلارغا
ئۆز-ئۆزىنى ئىدارە قىلىش ھەققىنى
بېرىمىز" دېگەن ئىدى، ئەمما ئۇلار
ھاكىمىيەت بېشىغا چىققاندىن كېيىن،
بەرگەن ۋەدىسىدە تۇرماي، بۇرۇنقى
ھاكىمىيەتتىنمۇ كۈچلۈك زۇلۇم سالدى،
ئەگەر سىلەرمۇ، ئاۋۋالقى ھاكىمىيەتلەر
گە ئوخشاش بىر سىياسەت يۈرگۈزىمىز
دەيدىغان بىر نىيەتتە بولىدىغان بولسا
ڭلار، بىز ئۇيغۇرلار ئەمدى بۇ ئويۇنغا
ھەرگىز كەلمەيمىز، چۈنكى ئۇيغۇرلار
تارىختا بېشىغا كەلگەن كۈلپەتلەردىن
ساۋاق ئېلىپ، تېخىمۇ ھوشيارلاشتى،
ئەگەر سىلەر سەممىي ھالدا ئىش
ئېلىپ بارىمىز دېسەڭلار، بۇنى
ئەمەلىيەتتە كۆرسىتىشىڭلار كېرەك.
ھازىرقى كوممۇنىست خىتاي ھۆكۈمىتى-
نىڭ شەرقىي تۈركىستانغا 200
مىليون خىتاي كۆچمىنى يۆتكەپ
چىقىش پىلانى بار، ئەگەر سىلەر دېمو-
كراتىك خىتايلار ھاكىمىيەت
بېشىغا چىقساڭلار، كۆچمەن يۆتكەش
سىياسىتىنى يۈرگۈزمەيدىغانلىقىڭلارغا
ۋەدە بېرەلەمسىلەر؟"...

ئەسقەرجان سۆزىنىڭ ئاخىرىدا
ياۋروپا ئەللىرىگە خىتابەن مۇنداق
دېدى: "ئۆتمۈشتىن تاكى بۈگۈنگە
قەدەر خىتايلارنىڭ غەربكە كېڭەي-
ىشىنىڭ ئالدىنى توسۇپ تۇرغان
ئۇيغۇرلاردىن ئىبارەتتۇر، ئاۋادا كوممۇن-
ىست خىتاي ھازىرقىدىن تېخىمۇ
كۈچىيىدىغان بولسا، ئۇ ئۆزىنىڭ
ئەسلىدىكى ئىمپېرىيالىستىك ماھىي-
ىتى بويىچە ئوتتۇرا ئاسىيانى بېس-
ىپ ئېلىپ، تېررىتورىيىسىنى ياۋروپا
قىتئەسىگە قەدەر كېڭەيتىدۇ، بۇ سەۋە-
بتىن ياۋروپا ئەللىرىمۇ ھوشيارلىقنى
ئۆستۈرۈپ، خىتاينىڭ بۇ خىل ماھىي-
ىتىنى ياخشى چۈشىنىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ
خىتايلارنى توسۇپ تۇرۇشتىن ئىبارەت
تارىخىي ۋەزىپىسىنى مەڭگۈ ئادا قىلىشى
ئۈچۈن ياردەم بېرىشى كېرەك". بۇ
قېتىمقى يىغىن جەريانىدا تۆت تەرەپ
ۋەكىللىرى، خىتاي كوممۇنىستىك پار-
تىيىسى 15-قۇرۇلتىيىدىن كېيىنكى
خىتاينىڭ ئومۇمىي سىياسىي ۋەزىيىتىنى
تەھلىل قىلىپ، خىتاي ھۆكۈمىتى
بۇنىڭدىن كېيىن شەرقىي تۈركىستان،
تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىستان ۋە
خىتايدىن قېچىپ چىققان سىياسىي
پانالىق تىلىگۈچىلەرنىڭ ياۋروپادىكى
ئومۇمىي ئەھۋالى ۋە ئۇلارنىڭ نۆۋەت-
تىكى ۋەزىيىتىنى مۇھاكىمە قىلدى
ۋە ساقلانغان مەسىلىلەرنى ھەل قىلىش
نىڭ چارىلىرىنى مۇزاكىرە قىلدى. يىغىن
جەريانىدا يەنە، شەرقىي تۈركىستان،
تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىستاندا بو-
لۇۋاتقان بېسىم ۋە زۇلۇملارنى ئۆز ئارا
سېلىشتۇرۇلۇپ، كوممۇنىست خىتاي
ھاكىمىيىتىنىڭ بۇ مىللەتلەرگە قارىتا
يۈرگۈزۈۋاتقان ھەر خىل پەرقلىق
سىياسەتلىرىنىڭ ماھىيىتى ئىلمىي يو-
سۇندا تەھلىل قىلىندى، شۇنىڭ بىلەن
بىرگە، شەرقىي تۈركىستان، تىبەت ۋە
ئىچكى موڭغۇلىستاندا خىتاي ئاساسى
قانۇنىدا يەرلىك مىللەتلەرگە بېرىلگەن
ھەق-ھوقۇقلارنىڭ ئەمەلىيەتتە قىلچە
مەۋجۇت ئەمەسلىكى، خىتاي ئاپتو-
نومىيە قانۇنىنىڭ بۇ رايونلاردا ھەقىقىي
تۈردە يۈرگۈزۈلمەيۋاتقانلىقى ئەمىلىي
پاكىتلار ئارقىلىق ئوتتۇرىغا قويۇلۇپ،
دۇنيادىكى خەلقئارالىق تەشكىلاتلار
بۇ مىللەتلەرنىڭ ھەق-ھوقۇقىنى
قوغداشتا قانداق رول ئوينىشى كېرەك؟
ئامېرىكا، ياۋروپا، بىرلەشكەن دۆلەتلەر
تەشكىلاتى، دۇنيادىكى مەشھۇر
ئىقتىسادىي گۇرۇھلار ۋە دۇنيا مەتبۇ-
ئاتلىرى خىتايغا قانداق تەسىر كۆرسۇ-
تىشى كېرەك؟ ئۇلارنىڭ رولى ۋە تەسىر
دىن تېخىمۇ ئۈنۈملۈك پايدىلىنىشنىڭ
ئۇسۇلى ۋە يوللىرى قايسى؟ خىتايغا
خوشنا ئەللەرگە چۈشىدىغان ۋەزىپىلەر
ۋە ئۇلارنىڭ خىتايغا كۆرسىتىدىغان
تەسىرى نىمىلەردىن ئىبارەت؟ شەرقىي
تۈركىستان، تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇل-
ىستانلىقلار چەتئەللەردە خىتاي دېموك-
راتلىرى بىلەن قانداق ھەمكارلىقنى
يولغا قويىدۇ؟ ھەمكارلىقنى يولغا
قويۇشنىڭ ئاساسى شەرتلىرى نىمىلەر
دىن ئىبارەت؟...دېگەنگە ئوخشاش
بىر قاتار مۇھىم مەسىلىلەر ئەتراپلىق
ۋە تەپسىلىي مۇزاكىرە قىلىندى.

يىغىن جەريانىدا دېموكراتىك
خىتاي ۋەكىللىرى سۆز قىلىپ، شەر-
قىي تۈركىستان، تىبەت ۋە ئىچكى
موڭغۇلىستان خەلقلىرىنىڭ ئۆز
تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقىنى
ئېتىراپ قىلىدىغانلىقلىرىنى بىلدۈ-
رۈشتى... بۇ قېتىمقى يىغىندا، تۆت
تەرەپنىڭ ماقۇللىقى بىلەن تۆۋەندىكى
مۇھىم قارارلار ئېلىندى:

1. خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ شەرقىي
تۈركىستان، تىبەت ۋە ئىچكى
موڭغۇلىستان خەلقلىرىنىڭ ئۆز
تەقدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش ھوقۇقى-
نى ئېتىراپ قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈش.
2. خىتاي ئاساسى قانۇنىدا شەرقىي
تۈركىستان، تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇ-
لىستان خەلقلىرىگە بېرىلگەن ھەق-
ھوقۇقلارنىڭ ھەقىقىي يوسۇندا تولۇق
ئەمەللەشتۈرۈلۈشىنى قولغا كەلتۈرۈش.
3. كوممۇنىست خىتاي ھۆكۈمىتىگە
بېسىم ئىشلىتىپ، ئۇلارنىڭ بۇ مىللەت-
لەرنىڭ مەدەنىيىتىنى، دىنىنى، تىل-
ىنى يوقۇتۇش ۋە ئۇلارنى كەمسىتىش،
خارلاش، يوقۇتۇش قاتارلىق بېسىم
سىياسەتلىرىنى توختۇتۇشنى تىر-
ىشىپ قولغا كەلتۈرۈش.
4. خىتاي مىللىتى بىلەن بۇ مىللەت-
لەر ئوتتۇرىسىدىكى تۈرلۈك مەسى-
لىلەرنى ۋە زىددىيەتلەرنى دىيالوگ
ۋە تېنچلىق يوللىرى ئارقىلىق ھەل
قىلىشنى قولغا كەلتۈرۈش.

چەتئەللەردىكى خىتاي دېموكرا
تىك ھەركىتى، خىتاي مىللىتىنىڭ
باشقا مىللەتلەرنى كەمسىتىشىنىڭ،
خورلىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ۋە
خىتاي مىللىتى بىلەن باشقا مىللەت-
لەرنىڭ ھوقۇقتا تەڭ باراۋەر بولۇشىنى
قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تەشۋىقات
جەھەتتىن ياردەم بېرىدۇ. بۇ قېتىمقى
يىغىنىنىڭ ئاخىرىدا، "ياۋروپا شەرقىي
تۈركىستان بىرلىكى" ۋەكىللىرىنىڭ
تەكلىۋىگە ئاساسەن، تۆت تەرەپ
ۋەكىللىرى ھەر يىلدا ئىككى قېتىم
ئۇچرىشىپ، ئۆز ئارا مەسىلىلەرنى
مۇزاكىرە قىلىپ تۇرۇشنى ۋە تۆت
تەرەپنىڭ 2-قېتىملىق يىغىنىنى
**"ياۋروپا شەرقىي تۈركىستان
بىرلىكى"نىڭ ساھىبخانلىقىدا
98-يىلى 4-ئاينىڭ 24
-كۈنىدىن 26-كۈنىگىچە
گېرمانىيىنىڭ ميۇنخېن
شەھىرىدە ئېچىشنى قارار قىلدى.**

ۋەتەنداشلىرىمىزنى قىيناۋاتقان مۇستەقىللىككە ئەشنالىق ۋە تەقەززالىق ھەلقۇمغا يەتتى. ئاللا "سەۋرى تاقەت قىلغۇچىلارغا ھەمرا بولىمەن" دېگەن ئېكەن، بۇ سەۋرى تاقەتنىڭ چېكى زادى نەدە؟ يەنى خىتاي كوممۇنىستلىرىنىڭ ئۇيغۇرلارغا تاڭغان سىياسىي، ئىختىسادىي زۇلۇمنىڭ چېكى نەدە؟ زوراۋانلارنىڭ زۇلۇمى داۋاملىشىپ مۇ-ئەييەن چەكتىن ھالقىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئالداش ۋاستىلىرى ئۈنۈم بەرمىگەندىن كېيىن ئەندى يالىڭاچ ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۇيغۇرلارغا قوراللىق زورلۇق-زومبۇلۇق قىلىش سىياسىتىنى يولغا قويۇپ، "پىلانلىق تۇغۇت" نامىدا ئۇيغۇرلارنى پىلانلىق ئۆلتۈرۈشنى، "قاتتىق زەربە بېرىش" نامىدا ئۇيغۇرلارنى تۇتۇش، سولاش، ئېتىپ ئۆلتۈرۈشنى، "چېگرا رايونغا ياردەم بېرىش" نامىدا، ئۇيغۇر يۇرتلىرىغا خىتاي كۆچمەنلىرىنى كۆچۈرۈشنى، "ئاز سانلىق مىللەت ماتارىيى" نامىدا ئۇيغۇرلارغا زەربە بېرىش ۋە ئۇيغۇرلارنى ماتارىپتىن، مەدەنىيەتتىن چەتلىتىشنى، "ئىسلاھات

مۇھىم مۇئەممما

ئۆتسەك، ئۇيغۇرلار مەسىلىسىنىڭ يەككە يېگانە بىر مىللەتنىڭ مەسىلىسى ئەمەسلىكىنى، بىر رېگىوننىڭ، بىر ۋەتەننىڭ مۇستەملىكە بولۇپ قېلىشلا ئەمەسلىكىنى چۈشەنگەندىن باشقا ئۇيغۇر مەسىلىسىنىڭ كام-كوتىسىز خەلقئارا مەيدان-دىكى مەسىلە ئىكەنلىكىنى، شۇڭا ئۇيغۇرلار مەسىلىسىنىڭ خەلقئارا ۋەزىيەتنىڭ ئۆزگەر-تىشكە ئەگىشىپ ئۆزگىرىپ تۇرىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ ئالالايمىز. 1940 – يىللاردا ئەنە شۇنداق خەلقئارا ۋەزىيەت ئۇيغۇرلارنى مەھكۇملىككە ئاپىرىدە قىلغان ئىدى. 50 يىل ئۆتكەندىن كېيىن يەنە خەلقئارا ۋەزىيەت، مۇنداق ئېيتقاندا، دۇنيانىڭ يېڭى ستراتېگىيەسى يەنە ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىدا پەيدا بولدى. ئېنىغراق ئېيتقاندا، باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ ئاسمىنىدا بىر كېچىدە بايرام پەيدا بولغاندەك، دۆلەت قۇرغان، مۇستەقىللىقتىن ئايرىلىپ قالغان،

دۇنيا نېفت بايلىقىنى كىم تىزگىنلەيدۇ، دېگەن مەسىلىنى دەۋر قىلىپ ئېلىپ بېرىلغان كۈرەشلەر ئىدى. ئېلىشقان تەرەپلەر ئامېرىكا، ئەنگلىيە، فىرانسىيە قاتارلىق غەرب دۆلەتلىرى بولسا، يەنە بىر تەرەپ س س س ر نىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن ئەرەب مىللەتچىلىرى ئىدى.

1970 – يىللاردا ئوتتۇرا شەرقتە دۇنيانى زىلزىلىگە سالغان نېفت بوھرانى پارتلىدى. بۇ ئەھمىيەتتە نېفتنىڭ باھاسىنى كۆتۈرۈپ، نېفتكە مۇھتاج بولغان دۆلەتلەر بىلەن ئېلىشىش ھەرىكىتى ئىدى. نەتىجىدە ئىران ئىراق قاتارلىق دۆلەتلەر نېفت بايلىقىنى دۆلەت ئىختىيارىغا ئۆتكۈزۈۋېلىش ھەرىكىتىنى قوزغاپ ئامېرىكا، ئەنگلىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ ئوتتۇرا شەرق-نىڭ نېفتىنى مونوپولىيە قىلىشقا تەھدىت سالدى. بۇ ھەرىكەتلەر ئاخىرى دۇنيا ئىقتىسادىنىڭ قۇرۇلما خاراكتېرلىك ئۆزگىرىشكە تۈرتكە بولدى.

ئارا ماتېرىياللارغا ئاساسلىنىپ ئوبيېكتىپ چىقى-رىلغان خۇلاسىدۇر.

دېڭىز قولتۇقى ئۇرۇشىدىن كېيىن جۇڭگو-نىڭ ئېنېرگىيە-تاشقى ئېنېرگىيىسى ئىنتايىن ئېغىر بولىدۇ. كېيىنكى ئۈچ يىل جۇڭگونىڭ بىرلى-كىنى ياكى پارچىلىنىشتەك تارىخىي تەغدىرىنى بەلگىلەيدىغان ئۈچ يىل بولىدۇ"-دېگەن ئىدى.

دېڭىز قولتۇقى ئۇرۇشى ئامېرىكىنىڭ سىيا-سىي دىققىتىنى ئۆزىگە تارتىۋېلىپ، جۇڭگوغا بىر تىنىۋېلىش پۇرسىتىنى بەردى ۋە زور ياردەم بەردى. مۇنداق ئېيتقاندا، جۇڭگوغا مۇستەملىكە بولۇۋاتقان تىبەت، ئۇيغۇردەك مىللەتلەرنىڭ مۇستەقىللىقىنى ھېچ بولمىغاندا 10 يىلدەك كەينىگە سۈرۈۋەتتى.

شۇ چاغدا ئۇيغۇرلار دېڭىز قولتۇقى ئۇرۇشىغا قانداق مۇئامىلە قىلدى؟ ئەنئەنىۋى دىنىي ئە-قىدىچىلىك، دىنداشلىق كۆز قارىشى بويىچە مۇئامىلە قىلىپ، ئىراققا ئىچ ئاغرىتىپ، سەددام دەپ ئات قويىدىغان كىشىلەرمۇ چىققان ئىدى. ئەجەبلىنىش ئىش ئەمەس، ئۇيغۇرلارنىڭ ھۆرلۈكى

دۇنيادىكى ھازىرقى ۋەزىيەت ۋە خەلقىمىزنىڭ تەغدىرىگە بىر نەزەر

ئىشكىنى ئېچىۋېتىش" نامىدا ئۇيغۇرلارنى قاتتىق سوقىش قىلىش ۋە بىر ئاستى، بىر ئۈستى بايلىقىنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشى، ئۇيغۇر دىيارىدا 36 خىل جەريان ئوچۇق قويۇپ، ئۇ ھەتتا تەكرار ئىشلەپ چىقىرىشقا مۇمكىنچىلىك بەرمەسلىكنى تولۇق ئىشقا ئاشۇرغانلىقى سىرتىدا "غەربىي رايوننى ئېچىش" نامىدا جۇڭغار نېفتلىكى ۋە تارىم نېفتلىكلىرى قاتارلىق ئۇيغۇر نېفتلىكلىرىنى ئىچكىرى خىتاينىڭ سىچۈەن، خۇنەن، خېنەن قاتارلىق ئۆلكىلىرىنىڭ بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشىغا تاشلاپ بەرگەنلىكى شارتىدا 1995- يىلى سەئۇدىيە ئەرەبىستاننىڭ نېفت شىركىتىنى ۋە ئامېرىكىنىڭ ئېكسان نېفت شىركىتىنى ۋە ئىتالىيە، شۋېتسارىيە قاتارلىق دۆلەتلەرنىڭ نېفت چارلاش ئوترەتلىرىنى تەكلىماكان ھەم جۇڭغار ئويمانلىقىغا باشلاپ كىرىپ، بىر قەد-ەمنى ئۇيغۇر يۇرتىنى خەلقئارادا بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشقىلا ئېچىۋەتكەنلىكى ئېكسىز ئاراغا ئايلاندۇردى. بۇ ئاۋۇلقىچىلارنى بېقىش ماددىي ۋە باشقا تەمىنات بىلەن تەمىنلەش غېمىنى بىر يوسۇندا ئۇيغۇر مېھنەتكەشلىرىنىڭ زىممىسىگە تاشلاندى.

يەر ئۇيغۇرنىڭ يېرى، زېمىن ئۇيغۇرنىڭ زېمىنى ئىدى، ئۇيغۇرنىڭ بايلىقىنىڭ بايلىقىدىن پايدىلىنىش ھوقۇقىنى تارتىۋالغان خىتايلار ئە-مەلىيەتتە ئۇيغۇرنىڭ ھەر قانداق ھوقۇقىنى ئېتراپ قىلمىغان زوراۋانلار ئىدى.

ئۇيغۇر خەلقى ۋە ئۇيغۇرنىڭ تۇرمۇشلۇق زاتلىرى، ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مۇجاھىدلىرى، قىس-قىسى 20 مىللىيوندىن ئوشۇق ئۇيغۇر خەلقى بۈگۈن مۇستەقىللىققە ئېرىشىش ئۈچۈن تەقىپ قىلىنغان بۈگۈنكى كۈندە، ئۇيغۇرنىڭ كۈچى ئىشكىللىنىشى تۈرلۈك زوراۋانلىقىغا دۇچ كە-لگەن بۈگۈنكى كۈندە، ئۇيغۇر خەلقى ئارا ياردەم تەلەپ قىلىشى، ئۇيغۇرنى سىياسىي بىلەن خاراكتېرلىك بۈگۈنكى كۈندە، ئۇيغۇرنىڭ خەلقئارا مۇستەقىل بولۇشىنى، دۆلەت قۇرۇشنى ئاللاھنىڭ ئۇسرىتىدە، ئۇيغۇرلار ئىرادە كۈچىگە ۋە قۇد-رىتىگە قالدۇرماقتىن باشقا چارە يوق ئىدى.

ۋەزىيەت ئۇيغۇرلارغا مۇشۇنداق چۈشكەندە، ئۇنىڭ ئېغىرلىقىنى چۈشەنگەن ھەر كىم ۋەتە-نداشلىرىمىزنى تەشكىللەشكە، كۈچى خەلقئارالىقتا ئالدىنقاتار، رادىو تەشۋىقاتلىرىغا، ئاساسى يوق خەلقئارالىق ئىشىنىشكە ۋە بۇ قارىلىق ئۆزلىر-نىڭ ئارزۇ-ئارمانلىرىنى بۇ تەشكىلاتلارغا يەت-كۈزۈشكە، بۇ، سادىدە سىياسىي بىرۇشكە ئا-دەتلەنگەن، باشقا سىياسىي ئېتىقادلىق ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئەمىن قولۇمغا قەلەم ئېلىپ ۋەتەنداشلىرىمىزغا خەلقئارا ۋەزىيەتنىڭ يۈزلىنى-شىدىن ئىككى كەلىمە سۆزلەشنى لايىق تاپتىم. شۇنداق قىلىپ، بىز دۇنيادىكى ھازىرقى ئىقتىسادىي ئىجتىمائىي ھالىتىگە ھېسسى قىلىپ، بىر قىلىش ئۈچۈن بىر قىلىش جەريانىغا

يەنە مۇستەقىللىق ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان ئۇيغۇرلارنىڭ ئاسمىنىدىمۇ بىر كېچىدە بايراق پەيدا بولىدۇ، ئەلۋەتتە! ۋاقىت قاچان، بۇنى ئاللا بىلىدۇ!

ۋەتەنداشلىرىم، بىز ئۇنتۇغۇنلا خەلقئارا سىياسىي سەھنىگە چىققان بىر خەلق ئىدۇق، ئەمما جاھانگىر دۆلەتلەر بىزنى خەلقئارا سەھنىدىن ئىشتىرىپ چۈشۈرۈۋەتتى. ئىنقىلاۋ-ىمىزغا رەھبەرلىك قىلىپ، شۇ چاغدا دۆلەت قۇرغان كىشىلەر ئەمەلىيەتتە ستالىننىڭ قولىدىكى قورال بولۇپ چىقتى. ئۇيغۇرلار جەڭلەردە قان تۆككەن بولسا، مەخسۇس ئورۇنلاشتۇرۇلغان "قوماندانلار" ئۇيغۇرغا يېقىن سۆزلەيدىغان ئەمما ئاستىرتتىن ستالىنغا ئىشلەيدىغان كىشىلەر بولغا-چقا، دۆلىتىمىز ئىنقىلاۋىنىڭ مېۋىسى ئاخىرى ستالىننىڭ قولى بىلەن سېتىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇيغۇرلارنىڭ مىللىي دېموكراتىك ئىنق-ىلاۋى مەخسەتلىك "ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى" دەپ تەشۋىق قىلىنىپ خاتىرلىنىدىغان، ئۇيغۇر-لارنى ئۆزى ياراتقان تارىخنىڭ جەريانىدا ئىنكار قىلىدىغان، تەشۋىقات ماۋزۇسىغا ئايلاندى.

يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئۆتمۈشى

20 –ئەسىر ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىنى باشتىن كەچۈرگەن. دۇنيادىكى كۈچلۈك جاھانگىر دۆلەتلەر ستراتېگىيەلىك ئېلىشىش جەريانىدا بەزىلىرى مەغلۇپ بولغان، يەنە بەزىلىرى غە-لىبە قىلغان بىر ئەسىر بولدى. موشۇ ئەسىرنىڭ بېشىدا يەر شارى خاراكتېرلىك ستراتېگىيەلىك ئېلىشىشنىڭ قىزىق نۇختىسى ياۋروپاغا مەركەز-لەشكەن، ئۇ چاغدا كۈچلۈك جاھانگىر دۆلەتلەر سانائەت ھۆكۈمرانلىقىنى تالاشقانلىقتىن، بۇ ئېلىشىش ئىككى قېتىملىق دۇنيا ئۇرۇشىنى پەيدا قىلغان ئىدى.

20–ئەسىرنىڭ 60 –يىللىرىغا كەلگەندە يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئېغىرلىق نۇختىسى، ياۋروپادىن ئوتتۇرا شەرققە يۆتكۈلۈپ 1956 – يىلى يۈز بەرگەن سۈۋەيش كانىلى ۋاقىئەسى، 1958 –يىلى پارتلىغان ئىراق ئىنقىلاۋى بۇنداق يۆتكىلىشنىڭ نىشانى بولۇپ قالدى. 1967 – يىلى ئىراقتا پارتلىغان ئۇرۇش، 1980– يىلى پارتلىغان ئىراق–ئىران ئۇرۇشى، 1990 –يىلى پارتلىغان قولتۇق ئۇرۇشى، چوڭ كولەملىك ۋە كىچىك كولەملىك خەلقئارا ئۇرۇشلار يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ياۋروپادىن ئوتتۇرا شەرققە يۆتكەلگەنلىكىنى تولۇق ئىسپاتلىدى. بۇ ئۇرۇشلار قارىماققا تېررىتورىيە مەسىلىسى، دىنىي مەسىلە، رايون خاراكتېرلىك ئىجتىمائىي مەسىلىلەر بويىچە پارتلىغاندەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن بۇ ئۇرۇشلار يەر شارى خاراكتېرلىك ستراتېگىيەلىك كۆرەشنىڭ غايىلىرىنى ئەكس ئەتتۈرمەي قالمىدى. ئوتتۇرا شەرقنى تالىشىپ ئېلىپ بېرىلغان بۇ كۆرەشلەر

بۇ تارىخىي باسقۇچ قولتۇق ئۇرۇشىنىڭ ئاخىر-لىشىغا ئەگىشىپ كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلىنىپ ئوتتۇرا شەرقتىن چېكىنىپ چىققاندىن كېيىن، ئوتتۇرا شەرق تېچلىق ژىغىنى چاقىرىلىپ ئامېرىكا ئوتتۇرا شەرقتە تەشەببۇسكار ئورۇنغا كۆتىرىلدى. ئوتتۇرا شەرقنى تالىشىش شۇنىڭ بىلەن ئاياقلاشتى. كىشىلەرگە سىر ئەمەسكى، بۇ قاتاردا پەلەستىن دۆلىتىمۇ دۇنياغا كەلدى.

يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتىن ئاسىيا تېنچ ئوكيان رېگىونىغا يۆتكىلىشى

1989 –يىلى –شەرقىي ياۋروپادا، ئاتالمىش سوتسىيالىستىك دۆلەت خىتايىدا داۋالغۇش يۈز بەرگەن بىر يىل بولدى. شەرقىي ياۋروپادا كوممۇنىزم قورغىنىنىڭ يىمىرىلىشىگە ئەگىشىپ، 1991 –يىلى ئوتتۇرا شەرقتە قولتۇق ئۇرۇشى پارتلىدى. روسسىيەدە سىياسىي ئۆزگىرىش يۈز بېرىپ، س س س ر ئىچكى "قالايمىقانچىلىق ۋە مىللىي دۆلەتلەرگە پارچىلىنىشقا يۈزلەندى. بۇ ۋاقىئەلەرنىڭ بېۋاسىتە ئاقىۋىتى ئۆۋدىتە يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ غەربتىن شەرققە يۆتكەلگەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. مۇنداق ئېيتـ-قاندا، ئامېرىكا، ياۋروپا ۋە شەرقىي ياۋروپادا ئۆز ئالدىغا قويغان ۋەزىپىنى غەلىبىلىك تاماملاپ قولىنى بوشىتىپ، مۇھىم دىققىتى ۋە كۈچىنى ئەندى ئاسىيا ۋە ئۇلۇق ئوكيان رايونىغا قاراتتى، دېيىشكە بولىدۇ. غەربتىكى چوڭ دۆلەتلەرنىڭ "تەيۋەن مۇستەقىللىقى"، "تىبەت مۇستەقىللىقى" بىلەن شۇغۇللانغانلىقى ۋە ئۇ دۆلەتلەرنىڭ ھىنـ-دى-چىنى ئاراللىرىغا قول تىقىشى ئەندى ئاسىيا–تېچ ئوكيان رايونىنىڭ يېقىن كەلگۈسـ-ىدە تارىخىي بوران چاپقۇنىنىڭ مەركىزىگە ئايلىنىشىدىن دېرەك بەردى.

باشقىچە ئېيتقاندا، بۇ ۋەزىيەتنى تەھلىل قىلغان خىتاي مىللەتچىسى خې شىن: "ئامېرىكا جۇڭگو مەسىلىسىنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالغىنى يوق. مۇبادا ئامېرىكا دېڭىز قولتىغىنى تېزگىنلە-شنى تېز ۋە كۆڭۈلدىكىدەك ئىشقا ئاشۇرالىسا، ئۇ تېزلىك بىلەن شەرققە يۆتكىلىدۇ. بىلىشىمىز كېرەككى، ئامېرىكا دېڭىز قولتۇغى مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلغاندىن كېيىن، ئۇ يۈزلىنىدىغان مۇھىم ستراتېگىيەلىك رايون ئاسىيا تېچ ئوكيان رايونى بولىدۇ؛ ئۇنىڭ دۇنيانى بىرلىككە كەلتۈر-ىدىغان نىشانىغا توسقۇنلۇق قىلىدىغان توسالغۇ-جۇڭگو. ئامېرىكا يەر شارى خاراكتېرلىك سترا-تېگىيەلىك نىشانىنى نەزەردە تۇتۇپ، جۇڭگونىڭ ھازىرقى ئىجتىمائىي تۈزۈمىنى ئۆزۈل–كېسىل تار–مار قىلىپ، جۇڭگو ھاكىمىيىتىنى ئۆزگەر-تىپ قۇرۇشنى قارار قىلدى"،–دەيدۇ. ئۇ يەنە ئارقىدىنلا "مېنىڭ ئۇقارقى تەھلىلىم، خەلق

ئىشقا ئاشىدىغان ئىشنى، ۋاقىتنى سەددام كېچىكتۈرسۇن؟ يەنە كېلىپ خىتاينىڭ زۇلۇمى-نى چېكىۋاتقان ئۇيغۇرلار سەددامغا ئەۋلىياغا چوقۇنغاندەك چوقۇنۇشسۇن! نېمەدېگەن تەتۈر چۈشەنچە بۇ؟ چوقۇنسۇنمۇ دەيلى، قېنى بىردىر كىشى ئوتتۇرىغا چىقىپ تارىخنىڭ ئۇ بېشىدىن تاكى ھازىرغىچە بىردىر ئىسلام دۆلىتىنىڭ ئۇيغۇر-لارغا ياردەم بەرگەن فاكتىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ باقسىنچۇ؟ ياكى ھەر يىلى چاقىرىلىدىغان ئىسلام دۆلەتلىرى يىغىنىدا بىردىر دۆلەتنىڭ ئوتتۇرىغا چىقىپ ئۇيغۇرلار مەسىلىسىنى ئوت-تۇرىغا قويغانلىقىنى ئاڭلىغان كىشى بارمۇ؟ بۇنىڭ ئەكسىچە ئامېرىكا ھەر يىلى كىشىلىك ھوقۇق مەسىلىسى بويىچە يىل ئاخىرىدىكى دوكلادىدا، شەرقىي تۈركىستاندىكى ئىنسان ھوقۇقى مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ كەلدى.

يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئاسىيا تېچ ئوكيان رايونىغا يۆتكىلىشىنى تاماشە قىلغاندا، ئامېرىكا–جۇڭگو مۇناسىۋىتىنىڭ ئەندى قانداق ئۆزگىرىشىگە دىققەت قىلماي تۇرالمايمىز. "ئامېرىكىنىڭ ئاسىيا ئەسىردە كۈللىنىشى" دېگەن كىتابنىڭ مۇئەللىپى "تۈنجى دۇنياۋىي مىللەت ھېساپلانغان ئامېرىكا. مىللەتلەر كۆپ مەنبەلەشكەن ئاسىيا– ئۇلۇق ئوكيان رايونىنىڭ مەركىزىدە تۇرۇشى، رايون خاراكتېرلىك يېڭى تەرتىپنىڭ مەركىزىدە تۇرۇشى لازىم" دېگەندىن باشقا، ئامېرىكا دۆلەت قۇرغۇچىلىرىنىڭ بۈيۈك ئۆزىكى بىر مىللەتنىڭ ئىشلىرىنى قوغلىشىشلا بولۇپ قالماستىن، دۇنيادا تارىخىي خاراكتېرلىك بۈرچىنى ئادا قىلىشتىن ئىبارەت" دېگەن ئىدى. ئۆزىگە يونىلىش ئىزدىگەن ۋە يونىلىشىنى مۇقىم-لاشتۇرغان بۇنداق كۆز قاراشلار خىتاي مىللەت-چىلىرىنىڭ ئۇغىسىنى قايناتتى بولغاي، ئۇلار جان–جەھلى بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىپ: "ئامېر-يكا ھۆكۈمرانلار گۇرۇھى زادى دۇنيادا نېمە قىل-ماقچى؟ ئامېرىكىنىڭ دۇنياۋى نىشانى ئىنتا-يىن ئېنىق ھەمدە بۇ نىشان ھەرگىز ئۆزگەرمەيدۇ، ئۇ بولسىمۇ دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش"–دېدى.

خىتاي مىللەتچىلىرى ئامېرىكىنىڭ دۇنياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىشىنى خالىمايدۇ. چۈنكى دې-ڭخان داھى ماۋزېدۇڭ دەۋرىدە "ئىنسانىيەتنى ئازات قىلىش" شىئارىنى كۆتىرىپ چىققان جۇڭگولۇق ئۈچۈن ئېيتقاندا، ئامېرىكىنىڭ دۇ-نياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش چۈشىگىمۇ كىرمىگەن بىر ئىش–دە! ئەندى ئۇلار رىيال مۇمكىنچىلىككە كەلگەندە، قىزغىنىشتىن، چىچاڭلاشتىن باشقا يەنە نېمىمۇ قىلىشى مۇمكىن؟!

ۋۇقۇرىدا يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ ئاسىيا تېچ ئوكيان رايونىغا يۆتكەلگەنلىكىنى، بۇنداق يۆتكىلىشنىڭ جۇڭگوغا مەركەزلەشكە-لىكىنى تىلغا ئالدۇق.

داۋامى 4-بەتتە

تەيۋەن مەسىلىسى

ئۇرغۇتۇلغان تەيۋەنلىكلەر تەيۋەن ئارىلىدا مۇستەقىللىقنى ئىشقا ئاشۇرۇشتا ھەم تارىخى ھوقۇقى ھەم قانۇنىي ھوقۇقى ئىگىلىكىنى تىلغا ئېلىشىدۇ. لېكىن ھازىرغىچە دۇنيادا ھېچ قانداق بىر دۆلەت ياكى دۆلەتلەر گۇرۇھى بۇنداق ئارزۇنى قوللىغان ئەمەس.

1945-1948-يىللىرى يۈز بەرگەن خىتاينىڭ ئىچكى ئۇرۇشىنى ھېساپقا ئالغاندا، تەيۋەن 1895-يىلدىن تاكى ھازىرغىچە ھېچ قاچان خىتاي ئۇرۇقلۇغىدىكى بىر ھۆكۈمەتنىڭ تىزگىنلىشىدە بولغان ئەمەس. 50-يىلدىن بېرى گەرچە تەيۋەن نەزەرىيە جەھەتتە جۇڭگونىڭ بىر قىسمى دېيىلىسمۇ لېكىن، تەيۋەن كۆپ جەھەتتە مۇستەقىللىق يولىدا مېڭىپ، رايون خاراكتېرلىك ئىقتىسادى قۇدرەت تاپقان، ياۋرو پالىقتەك تۇرمۇش سەۋىيەسىگە ئېرىشكەن. جۇڭگولۇق گۇرۇپ باقمىغان ژۇقۇرى دېموكراتىيەدىن بەھرىمەن بولغان بىر رايونغا ئايلاندى. شۇڭا بېيجىڭنىڭ تەيۋەنگە قاراتقان سىياسىتىنى ئېتراپ قىلغان دۆلەتلەرمۇ يەنىلا ئۆزلىرىنىڭ سىياسىتىدە كېلىشتۈرمىچىلىكنى ساقلاپ كەلمەكتە. ئۇلار ئىككى جۇڭگو پەيدا قىلىپ جۇڭگونى رەنجىتىشنىمۇ، شۇنداقلا جۇڭگو بىلەن سودا قىلىشنى ساقلاپ قېلىپ تەيۋەننى تاشلىۋېتىشنىمۇ خالىمايدۇ...

17-ئەسىر كىرگەندىلا "تەيۋەن جۇڭگونىڭ بىر قىسمى" دەپ قارالغان، ئەڭ ئاۋۋال تەيۋەنگە كەلگەنلەر جۇڭگولۇقلار بولماستىن، پورتۇگالىيەلىك ئىسپانىيەلىك گوللاندىيەلىكلەر ئىدى. 17-ئەسىردە گوللاندىيەلىكلەر تەيۋەنگە پۈتۈنلەي ھۆكۈمرانلىق قىلغان ئىدى. تەيۋەنگە كەلگەن تۇنجى جۇڭگولۇقلار پۇجيەنلىكلەر بولۇپ ئۇلار ياۋروپالىقلار تىزگىنلىگەن. بۇ زېمىندا ئولتۇراقلاشقان.

خىتايدا بىر خانلىق ئالمىشىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلگەندە، مىڭ خاندانلىقى مانجۇرلار تەرىپىدىن تىرە-پىرەڭ قىلىنغاندىن كېيىن، چېكىنىپ خىتاينىڭ پۇجيەن ئۆلكىسىدە قارشىلىق كۆرسەتكەن. مىڭ خاندانلىقىنىڭ ئەسكىرى باشلىقى جىڭ چىڭ گۇڭ تەيۋەنگە قېچىپ بېرىپ تەيۋەن ھاكىمىيىتىدىن سىياسىي پاناھلىق تىلىگەن ئىدى. بۇ خۇددى كومۇنىست خىتايلاردىن يېڭىلگەن گومىنداڭ خىتايلىرى تەيۋەنگە قېچىپ بېرىۋالغاندەك بىر ئىش ئىدى. جىڭ چىڭ گۇڭ تەيۋەننى بازا قىلىپ مانجۇرلارغا قارشى كۈرەش قىلماقچى بولغان، بۇ خۇددى جياڭ جېشى گومىنداڭچىلىرى تەيۋەننى بازا قىلىپ چوڭ قۇرۇقلۇققا ھوجۇم قىلىمەن، دېگەندەك بىر ئىش ئىدى. بۇ ئىككىسىنىڭ پەرقى شۇ يەردىكى، جىڭ چىڭ گۇڭ ھەقىقەتەن ئۇ مانجۇرلارغا قارشى ھوجۇم قىلدى. ئەمما جياڭ جېشى خىتايلىرى قۇرۇقلۇققا ھەرگىزمۇ ھوجۇم قىلالمىدى.

كېيىنكى ئىككى ئەسىر ئىچىدە تەيۋەن جۇڭگونىڭ زېمىنى دەپ قارالدى. بىراق مانجۇر ھۆكۈمرانلىرى كونايسىن زەئىپلەشكەنلىكتىن 1985-يىلى تېچ ئوكيان‍دا پارتلىغان مانجۇ ياپون ئۇرۇشىدا مانجۇلار يېڭىلدى. تەيۋەننى ياپونىيەگە بېرىۋەتتى.

1943-يىلى جياڭ جېشى قاھىرە ئۈچىنچى ئۇرۇشىدا ئەھدىنامە تۈزۈپ، ئىتتىپاقداش دۆلەتلەر مابادا تەيۋەننى، شىنجاڭنى جۇڭگوغا قوشۇپ بەرمىسە، جۇڭگو ياپونىيەگە تەسلىم بولىدۇ، دېدى. 1945-يىلى گومىنداڭ تەيۋەن-

مۇھىم مۇئەممە

بېشى 3-بەتتە

نى ئۆتكۈزۈپ ئالغاندىن كېيىن چىرىك مۇستەبىت ھۆكۈمرانلىقنى ئورنىتىپ، مىللەتارىست چېن يى تەيۋەن خەلقىنى رەھىمسىز باستۇرغان ئىدى. 1949-يىلى جياڭ جېشى تەيۋەنگە قېچىپ باردى. 1950-يىلى كورىيە ئارىلى ئۇرۇشى پارتلاپ ئامېرىكا كومۇنىست خىتايلارنىڭ س س س ر بىلەن بىرلەشكەنلىكىنى كۆرگەندىن كېيىن جياڭ جېشىنى قوللاپ ئىپادە بىلدۈردى. بۈگۈن تەيۋەنلىكلەر توغرىدىن-توغرا مۇستەقىللىق تەلەپ قىلىپ، بېيجىڭنى رەنجىتىشنى خالىمايدۇ. شۇنداقلا جۇڭگو بىلەن بىرلىشىشنى خالىمايدۇ. بۇنداق ئەھۋال خىتاي كومۇنىستلىرى نى ئىلاجىسىز ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىدى.

1996-يىلى مارتتا خىتاي كومۇنىستلىرى تەيۋەنگە راكېتا قويۇپ بېرىپ مۇستەقىللىق تەلەپ قىلغۇچىلارنىلا ئەمەس، بەلكى، تەيۋەندە ئۆتكۈزۈلۈۋاتقان دېموكراتىك ئومۇمىي سايلامنى زەمبىرەك بىلەن يوقاتماقچى بولدى...

تەيۋەننىڭ ئىچكى قىسمىغا كەلسەك "دۆلەت قۇرۇش پارتىيەسى"، "دېموكراتىيەنى ئىلگىرى سۈرۈش پارتىيەسى" قاتارلىق پارتىيەلەر تەيۋەن مۇستەقىللىقىنى ياقلايدىغان، ئامېرىكىنىڭ قوللىشىغا ئېرىشكەن پارتىيەلەر ئىدى. بۇ پارتىيەلەر بۈگۈنگىچە ئەنە شۇنداق كۆز قاراشتا چىڭ تۇرۇپ كەلگەن. ئەمما 1997-يىللىرى 29-ئۆكتەبر كۈنى ۋاشىنگتوندا كلىنتون بىلەن جياڭ زېمىن ئۇچراشقاندىن كېيىن، تەيۋەندە دېموكراتلار پارتىيەسى

كاتىۋات بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى چىن ۋېن تىشى خانىم: "ئۆزگىرىش خاتىنلىقتىن دېرەك بەرمەيدۇ... پارتىيە ئىچكى رەھبەرلەر ئورتاق تونۇشقا كەلدى... تەيۋەن سىياسىي ئېقىم بىلەن قارشىلاشماسلىقى كېرەك" دېگەن ماۋزۇلاردا نوتۇق سۆزلەپ: "تەيۋەن مۇستەقىللىقى بىلەن شۇغۇللانماسلىق توغرىسىدا بىردەك پىكىرلەرگە كەلدۇق... سىياسىي ۋەزىيەتتە ئۆزگىرىش بولغانلىقتىن بۇرۇنقى سىياسىي ئەندىزىنى ئەندى ساقلاپ قېلىشقا بولمايدۇ"-دېدى. ئۇنداقتا ئاسىيا-تېنچ ئوكيان ۋەزىيىتىنىڭ سىياسىي يۆنىلىشى نېمە؟

بۇ قېتىم كلىنتون جاناپلىرى جياڭ زېمىن بىلەن سۆھبەتلىشىپ، تەيۋەن مەسىلىسى ئۈستىدە توختالغاندا: "پۈرسەت توغرىلانغاندا جۇڭگولۇقلار تەيۋەن مەسىلىسىنى قانداق ھەل قىلىشنى ياخشى بىلىدۇ... بىز ئۆزلۈكسىز مۇزاكىرىلىشىپ تۇرىمىز... بىز يەنە ئىككى تەرەپ مۇزاكىرىلىشىپ ھەل قىلىدىغان پۈرسەتنىڭ ناھايىتى تېز يېتىپ كېلىشىنى ئۈمۈت قىلىمىز... ئىككى تەرەپنىڭ مۇزاكىرىلىشىش مەسىلىسىدە ئامېرىكىلىقلارنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئىشى، بۇ مەسىلىسىنىڭ ھەل قىلىنىشىغا قولايلىق يارىتىپ بېرىشتىن ئىبارەت... بىراق بىز مەسىلىنى ھەل قىلىنىشى كېرەك، دەپ قارايمىز! بۇ مەسىلە شۇنداق ھەل قىلىنىدىغانلا بولسا، بۇ، ئامېرىكىنىڭ مەنپىيىتىگە پايدىلىق... ئۇنداقتا جۇڭگو بىلەن ئامېرىكىنىڭ مۇناسىۋىتى يېڭى بىر تارىخىي دەۋرگە كىرىدۇ... شۇنىڭ ئۈچۈن قانچە تېز بولسا شۇنچە ياخشى، كېچىككەندىن بالدۇر بولغىنى ياخشى دەپ قارايمىز" دېدى. پرېزىدېنتنىڭ ئىپادە بىلدۈرۈشى "جۇڭگو-ئامېرىكا قوشما

ئەخباراتى" دىمۇ قەيت قىلىندى. بۇنداق سىياسەتلەرگە تەيۋەننىڭ ئىنكاسى قانداق بولدى؟

1997-يىلى 30-ئۆكتەبر كۈنى تەيۋەن تاشقى ئىشلار مىنىستىرلىكى: "ئامېرىكا ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇققا ئېتىۋار بىلەن قارايدىكەن، ئۇنداقتا تەيۋەن بوغۇزىدىكى مەسىلىلەرنىڭ دەل ئەركىنلىك، دېموكراتىيە، كىشىلىك ھوقۇققا مۇناسىۋەتلىك مەسىلىلەر ئىكەنلىكىنى قارارلاشتۇرۇش لازىم... ئامېرىكا جۇڭگو بىلەن مۇناسىۋەتنى ياخشىلايدىكەن، تەيۋەن باشقا ھەر قانداق رايون (شىنجاڭ ۋە تىبەتنى كۆزدە تۇتقان) نىڭ ئەركىنلىكى، دېموكراتىيەسى ۋە ئىنسان ھوقۇقىغا دەخىل تەرۈز يەتكۈزمەسلىكى لازىم"-دېدى.

تەيۋەننىڭ پرېزىدېنتى لى دېڭ خۈي "ۋاشىنگتون پوست" ۋە "ۋاشىنگتون تايمىس" گېزىتلىرىنىڭ مۇخبىرلىرىغا بايان قىلغان سۆھبەتتە، تەيۋەن بوغىزىدا يۈز بېرىۋاتقان سىياسىي ئۆزگىرىشتىن ئۇغۇسى قايناپ: "تەيۋەن مۇستەقىل، بۇرۇنلا مۇستەقىل ئىدى"، -دېدى.

تىبەت مەسىلىسى

1997-يىلى 27-مارت كۈنى جۇڭخۋا مىنگو ھۆكۈمىتىنىڭ پرېزىدېنتى لى دېڭ خۈي تىبەت خەلقىنىڭ دىنىي داھىسى دالاي لاما ئەپەندىم بىلەن كۆرۈشتى. بۇ، خىتاي، خىتاي بولۇپ خىتايدىن مۇستەقىللىق تەلەپ قىلغان بىر رەھبەرنى خىتاينىڭ تۇنجى قېتىم قوبۇل قىلىشى ئىدى.

1997-يىلى 24-ئاپرېل كۈنى ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى پرېزىدېنتى كلىنتون جاناپلىرى دالاي لاما ئەپەندىنى قوبۇل قىلىپ، ئارقىدىنلا دۆلەت ئىشلىرى كاتىۋى ئولبرېيت خانىم دالاي لاما ئەپەندىنى ھۇزۇرىغا تەكلىپ قىلدى ۋە "كلىنتون ھۆكۈمىتى تىبەتنىڭ دىنى ۋە مەدەنىيىتىنى ساقلاپ قېلىشنى قوللايدىغانلىقىنى، دالاي لاما ياكى ئۇنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن جۇڭگو ھۆكۈمىتىنىڭ سۆھبەت قۇرۇپ ئىككى تەرەپنىڭ ئىختىلاپلىرىنى تۈگىتىشنى قوللايدىغانلىقىنى" كۆرسەتتى.

1997-يىلى 27-ئاپرېل كۈنى موسكۋاغا زىيارەتكە ۋە غەيرى رەسمىي دېپلوماتىك ۋەزىپە بىلەن يېتىپ كەلگەن خىتاي ھۆكۈمىتىنىڭ تاشقى ئىشلار مىنىستىرى چەن چىچىن شۇ كۈنى بۇ يەردە دالاي لامىغا، ئەپەندى مۇستەقىللىقتىن ۋاز كەچسىلا، ئۇنىڭ ۋەكىللىرى بىلەن سۆھبەت قۇرۇشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈردى. بۇ يەردە چەن چىچىن دالاي لامىغا مەۋقە بىلدۈرۈۋاتقىنى يوق، ئۇ ئا ق ش ھۆكۈمىتىگە ۋە پرېزىدېنت كلىنتونغا قاش ئېتىپ، تىبەت مەسىلىسى بويىچە ئىپادە بىلدۈرمەكتە.

1997-يىلى 28-ئاپرېل كۈنى موسكۋادىن ۋاشىنگتونغا چاقىرىپ كېلىنگەن چەن چىچىن ئامېرىكا ھۆكۈمىتىنىڭ تاپشۇرىقىنى ئېلىپ، ئۆزىنىڭ ھۆكۈمەت ئەزالىرى بىلەن تىبەت مەسىلىسى توغرىسىدا سۆزلىششكە قايتتى. تىبەت مەسىلىسى 1997-يىلدىن باشلاپ رەسمىي كۈن تەرتىپكە چۈشتى. 6-ئايدا ئامېرىكىنىڭ دۆلەت مەجلىسى تىبەتكە پەۋقۇلاددە ھوقۇقلۇق باش ئەلچى تايىنلىدى.

ئەندى كۈنلەر قىستاپ كەلگەندە خىتاي ھۆكۈمىتى دالاي لاما ئەپەندى بىلەن سۆھبەتكە ئولتۇرغاندىن كېيىن دەرھال: "تىبەت مەسىلىسى شىنجاڭ مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ، شىنجاڭنىڭ تارىخى ئەھۋالى تىبەتنىڭ تارىخى ئەھۋالىغا ئوخشىمايدۇ"-دېگەن سەپسەتىنى ئوتتۇرىغا چىقىرىدۇ. بۇ ئارقىلىق تىبەت مۇستەقىل بولسا بولىدۇ، ئامما شىنجاڭنىڭ مۇستەقىل بولۇشىغا شەرتى توشمايدۇ، دېگەن سىياسىي سەپسەتاغا ئاساس تەييارلايدۇ.

تىبەتنىڭ سىياسىي ئورنى ۋە ئۇنىڭ خىتاي مەركىزى ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى توغرىسىدا ئىلىم ساھاسىدا ۋە خەلق ئارىسىدا ئىككى خىل كۆزقاراش مەۋجۇت بولۇپ كەلمەكتە. تىبەت تەرەپدارلىرى "تىبەت جۇڭگو كومۇنىستلىرى تەرىپىدىن بويسۇندۇرۇلۇپ، خىتاي تېررىتورىيەسىگە مەجبۇرىي قوشۇۋېلىنغان، تىبەت ئەزەلدىن مۇستەقىل دۆلەت ئىدى"-دېيىشسە، خىتاي پەرەست كىشىلەر: "تىبەت ئەزەلدىن جۇڭگو زېمىنىنىڭ بىر قىسمى، تىبەتتە ئۈزۈلمەي داۋاملىشىۋاتقان مىللىي بۆلگۈنچىلىك مانجۇ ھۆكۈمىتىنى زاۋالغا يۈزلەنگەندىن كېيىن ئەنگلىيە ھۆكۈمىتىنىڭ تىزگىنلىشى ۋە پىلانلىشىنىڭ نەتىجىسى" دەپ قارايدۇ. مانجۇرىيە 20-ئەسىرنىڭ باشلىرىدا زاۋالغا يۈزلەنگەندىن كېيىن ئەنگلىيەنىڭ تىبەتنى ئىسكەنجىگە ۋە تەسىر دائىرىگە ئېلىشى بىلەن، 1911-يىلدىن باشلاپ چارروسسىيەنىڭ ئۆزگىچە كېيىن لېنىن، ستالىن روسسىيەسىنىڭ تاكى 1945-يىلغىچە ھەتتا 1949-يىلى 1-ئۆكتەبرگىچە شەرقىي تۈركىستاننى تەسىر دائىرىگە ۋە ئىسكەنجىگە ئېلىشى ئوخشاش ئەمەسمۇ؟ ئۇنداقتا خىتاي تارىخچىلىرى مانجۇ-ئۇيغۇر مۇناسىۋەت تارىخىنىڭ قايسى بابىنى كۆتىرىپ چىقىپ تىبەت مەسىلىسى شەرقىي تۈركىستان مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ، دېگەن ساپساتالىرىگە ئاساس تېپىپ بېرەلەيدۇ. تىبەتلىكلەر بىلەن ئۇيغۇرلارنىڭ مۇستەقىللىقكە تارىخى ئاساسى جەھەتتىن ئوخشاش. ئۇيغۇرلار بىلەن تىبەتلىكلەرنىڭ تارىخ ۋە مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكلەرىنىڭ ئوخشىمايدىغان تەرەپلىرىگە كەلسەك، تىبەتلىكلەر بۇددا دىنىغا ئىشىنىدىغان سېرىق تەنلىك ئاسىيالىقلاردۇر. بۇ نۇختىدا تىبەتلىكلەر بىلەن ھېچ قانداق پەرقى يوق. ئۇيغۇرلار ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىدىغان ئاق تەنلىك ئاسىيالىقلاردۇر. ئىككى مىللەتنىڭ تەغدىر-قىسمىتىنىڭ ئوخشاش تەرىپى شۇكى، ھەر ئىككى مىللەت مانجۇرىيەگە مۇستەملىكىسى ئىدى. 1950-يىلدىن كېيىنكى خىتاي-تىبەت، خىتاي-ئۇيغۇرنىڭ مۇستەملىكە مۇناسىۋەت تارىخى داۋا ئوستىدىكى تارىختۇر...

خىتاي تارىخچىلىرى ۋە خىتاي سىياسونلىرى، سىلەر ئۇيغۇر بىلەن تىبەتنىڭ تارىخ ۋە مەدەنىيەت ئالاھىدىلىكلىرىنى تىلغا ئېلىپ، شۇنىڭ ئۈچۈن قايسىنىڭ مۇستەقىل بولۇشى، ۋە قايسىنىڭ مۇستەقىل بولۇشقا شەرتى توشمايدىغانلىقى ئۈستىدە باش قاتۇرىدىغان بولساڭلار، ئۇنداقتا گېرمانىيەدە بېرلىن تېمىنىڭ ئۆرۈلگەنلىكى ۋە شەرقىي ياۋروپادا قىزىل بايراقنىڭ يەرگە چۈشكەنلىكىنى ئېتراپ قىلامسىلەر، قانداق؟ بۇنىڭدىن مەنتىقى خۇلاسە چىقارساق، 1945-يىلى 14-فېۋرال كۈنى تۈزۈلگەن يالتا شەرتنامىسى تۈزۈل-كېسىل بىت-چىت بولدى، دېگەن مەنا

چىقىدۇ. ئۇيغۇرلار ۋە ئۇيغۇرلار قۇرغان دۆلەت يالتا شەرتنامىسى بويىچە سېتىلغان ۋە مۇنقەرىز قىلىنغان ئىدى. يالتا شەرتنامىسى بىكار قىلىنغان ئىكەن، ئۇنداقتا ئۇيغۇرلار 1944-يىلى نويابىردا قۇرغان "شەرقىي تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى"نى ئەسلىگە كەلتۈرۈش كېرەكمۇ، يوق؟!

ئەكسىچە بۇ دەۋرىدە تىبەت دۆلەت قۇرمىغان ۋە تىبەت مەسىلىسى خەلق ئارادا سەھنىگىمۇ چىقمىغان ئىدى. سىلەر ئۆزەڭلارنى قاچۇرۇۋاتقان پەرىقلەر شۇ ئەمەسمۇ، ئەپەندىلەر؟

1979-يىلى خ ك پ مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باش كاتىپى خۇياۋباڭ تىبەت توغرىسىدا (6) ماددا ۋە شىنجاڭ توغرىسىدا (6) ماددىلىق سىياسەتنى ئوتتۇرىغا قويغاندا، شىنجاڭدا باي بولۇپ تېرىسىگە پاتماي قالغان خىتاي تارىخچىلىرى شۇ چاغدا ئۇرۇمچىدە شىنجاڭ مەسىلىسى تىبەت مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ، دېگەن سەپساتانى كۆتىرىپ چىققان ئىدى. ھازىر ئامېرىكىنىڭ بېسىمى ئارقىلىق تىبەت ۋەكىللىرى بىلەن مەخپىي سۆھبەتكە ئولتۇرغان خىتاي كومۇنىست ھۆكۈمىتى "تىبەتنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى بەلگىلەش" ھوقۇقىنى ئېتراپ قىلغان ھامان "شىنجاڭ مەسىلىسى" تىبەت مەسىلىسىگە ئوخشىمايدۇ، دېگەن سەپساتا كۆتىرىپ چىقىشى مۇمكىن.

ئامېرىكىنىڭ ئۇيغۇرلارنى ھازىرچە قوللىماسلىقىنىڭ ئېغىر سەۋەبلىرىنىڭ بىرى شۇكى، ئۇيغۇرلار مەسىلىسى 40-يىللاردىلا خەلق ئارا مەسىلىگە ئايلانغان ئىدى. شۇڭا ئۇيغۇرلار مەسىلىسى خەلق ئارا مەسىلە سۈيىتىدە بىر تەرەپ قىلىنىشى لازىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇيغۇرلار مەسىلىسى روسسىيە بىلەن ئامېرىكىنىڭ دېپلوماتىك مۇناسىۋەت دائىرىسىدىكى ئىشى بولغاچقا ئالدى بىلەن روسسىيە دۇئاغا قول كۆتىرىشى لازىم. (جۇڭگو-سوۋېت دوستلۇق ئىتتىپاقداشلىق شەرتنامىسىنىڭ روسسىيە بىلەن ئىمزالانغانلىقى كىشىلەر ئېسىدىن كۆتىرىلمىگەن بولسا كېرەك). شۇڭا يېقىندىن بېرى خىتاي رەھبەرلىرىنىڭ روسسىيەگە كەينى-كەينىدىن بېرىشى ۋە ئىككى يىل ئىچىدە يېلتسىننى ئىككى قېتىم جۇڭگوغا تەكلىپ قىلىشى، خىتاينىڭ ئىراق شەرىق ستراتېگىيەسىنى ساقلاپ قالماقچى بولۇۋاتقانلىقىنىڭ ھەرىكەتكى ئىپادىسىدۇر.

1997-يىلى 28-يانۋار كۈنى كلىنتون مۇخبىرلارنى كۈتۈۋېلىش يىغىنىدا: "جۇڭگو بىلەن ئاكتىپ ئالاقىدە بولۇش سىياسىتىمۇ ئامېرىكىنىڭ مۆلچەرلىگەن ئۈنۈمگە ئېرىشەلمىدى... جۇڭگودا ئەركىنلىك روھى بارغانسىرى ئۆلگۈيىدۇ. مۇستەبىتلەر بېرلىن تېمى ئۆرۈلگەندەك ئۆرۈلىدىغان ئاقىۋەتتىن ساقلىنىپ قالمايدۇ. شەرقىي ياۋروپالىقلار ئەركىنلىكنىڭ ھوجۇمىغا ئۇچرىغاندەك جۇڭگولۇقمۇ ئەركىنلىكنىڭ بېسىمىغا بەرداشلىق بېرەلمەيدۇ..." بۇ، كلىنتوننىڭ 2-قېتىم پرېزىدېنتلىققا سايلانغاندىن كېيىن ئاق سارايدا تۇنجى قېتىم سۆزلىگەن سۆزىدۇر. بۇ سۆز يېقىن كەلگۈسىنىڭ بېشارىتى ۋە كلىنتون ھۆكۈمىتى تاشقى سىياسىتىنىڭ رېئال مەنزىرىسىدۇر.

1996-يىلى ئاپرېلدا روسسىيەنىڭ دۆلەت باشلىقى يېلتسىن شاڭخەيدە خىتاي ھۆكۈمىتى بىلەن چېگرا شەرتنامىسىغا ئىمزا چەكتى ۋە خىتايلار ئۇيغۇرلارنى باستۇرۇشنى يولغا قويدى.

1996-يىلى ئىيۇلدا جياڭ زېمىن ئوتتۇرا ئاسىيادە ۋە ئاندىن

ئاخىرى 5-بەتتە

مۇھىم مۇئەممما

بېشى 4-بەتتە

پاكىستاندا زىيارەتتە بولدى. 1997-ژىلى ئاپرېلدا كلىنتون ۋە دۆلەت ئىشلار كاتىۋى ئولبرايت خانىم دالاي لاما ئەپەندىنى قوبۇل قىلدى. ئەندى كلىنتون جاناپلىرى بىيىل ھىندىستاننى، پاكىستاننى زىيارەت قىلماقچى. ئۆتكەن ژىلى كلىنتون يەنە روسسىيەدە زىيارەتتە بولدى.

نېمە ئىشلار بۇ؟ دۇنيا بىر جىددىي دەۋرگە كىردىمۇ قانداق؟ بۇ توغرىدا ئەنگلىيەنىڭ "قوغداش" گېزىتى "بۇ دىپلوماتىك بېرىش-كېلىشلەرنىڭ ئاخىرى قەيەردىن چىقار"-دەپ يازدى... ئۇن پەردىسى ئاستا-ئاستا كۆتىرىلمەكتە. تېچ ئوكيان ۋە ئاسىيەگە يۆتكەلگەن يېڭى دۇنيا ستراتېگىيەسى دىپلوماتىك بېرىش-كېلىشلەرگە تۈرتكە بولدى. بۇ بىزگە ۋە تىبەتكە يەر شارى ستراتېگىيەسى ئېلىپ كەلگەن تاڭ ئۈرىدۇر. بۇنداق كېلىشنىڭ خىتايغا نېمىلەرنى ئېلىپ كېلىدىغانلىقىنى ئالدىن سەزگەن خىتاي مىللەتچىلىرى 1997-ژىلدا "جۇڭگولۇقلار ئامېرىكىلىقلىقا ياق دېيىشى كېرەك" دېگەن كىتاپنى ئېلان قىلدى. كىتاپ مۇئەللىپى مىللەتچى خې شىن: "مەن جۇڭگولۇق سالاھىتىم بىلەن ۋاقىرايمەن، جۇڭگو بۈگۈن خەتەرگە دۇچ كەلدى! ئەڭ زور خەتەرگە دۇچ كەلدى! بۇ تەھدىت سىلەرگە قارىتىلغان ۋە ماڭا قارىتىلغان-ھەر بىر جۇڭگولۇققا كەلگەن تەھدىتتۇر. شۇڭا مەن سۆزلىمىسەم بولمايدۇ...

جەمىيەتنىڭ داۋالغۇشى ئارقا-ئارقىدىن داۋاملىشىدېكەن، جۇڭگونىڭ ئىختىسادى، سىياسىتى غەيرى ھادىسىلەرگە يول قويىدېكەن؛ جۇڭگو تۇرغان مۇھىتنىڭ مۇرەككەپلىكىدىن ئېيتقاندا، يەرلىك ھۆكۈمەتلەر بۆلۈنۈپ كېتىدىغان ۋەزىيەتلەر بارلىققا كېلىدۇ... بىرلىككە كەلگەن جۇڭگو پارچىلىنىدۇ..."

خوش، جۇڭگو تەھدىتكە دۇچ كەپتۇ، بۇ قانداق تەھدىت؟

مىللەتچى خې شىن داۋاملاشتۇرىدۇ: "يېقىندا ئامېرىكىدا بەزىلەر بۇنداق بىر پەرەزنى روسسىيە بىلەن ھەمكارلىشىپ غەرب تەرەپتە گېرمانىيەنى ۋە ياۋروپانى ئىسكەنجىگە ئېلىش، شەرقتە ياپونىيە ۋە جۇڭگونى ئىسكەنجىگە ئېلىشنى ئوتتۇرىغا قويىدى.

17-ئەسىردە چار روسسىيە ستراتېگىيەسىنىڭ مۇھىم مەزمۇنى، ئامېرىكا ۋە ياۋروپاغا تايىنىپ شەرقىي ئاسىياغا ھۆكۈمرانلىق قىلىش ئىدى. (شۇڭا 1905-ژىلى رۇس-ياپون ئۇرۇشى پارتلىغان) روسسىيەنىڭ ۋەزىيىتى مۇقىملاشقاندىن كېيىن ستراتېگىيەگە يەنە قايتا ئاياق باسامدۇ-قانداق؟ ئىسكەنجە سۆزىنى تىلغا ئالغاندا دۆلىتىمىز ئۇكرائىنا، قازاقىستان ۋە باشقا ئاجىز، رۇس مىللەتچىلىرىگە قارشى تۇرىدىغان دۆلەتلەر بىلەن ئىختىسادىي ۋە سىياسىي ئالاقىنى كۈچەيتىشى كېرەك، پاكىستانغا ئوخشاش بۇنداق ستراتېگىيەلىك مۇھىم ئورۇنغا ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىشىمىز لازىم. ئوخشاشلا ئامېرىكىنىڭ ئوتتۇرا شەرقتىكى دۆلەتلەر ۋە ئىسلام ئىدېئولوگىيەسىدىن پايدىلىنىپ ئېلىمىزنىڭ شىنجاڭ رايونىدا مۇقىمسىز ۋەزىيەت پەيدا قىلىشتىن ھوشيار بولۇشىمىز لازىم"-دەيدۇ.

ئەندى ئامېرىكا ۋە باشقا دۆلەتلەردە ياشاۋاتقان خىتايلارنىڭ سىياسىي تەھلىلگە نەزەر ئاغدۇرايلى. "دۇنيا ھەپتىلىكى" ژۇرنىلىنىڭ 1997-يىلى 7-سانىدا: "بۈيۈك ستراتېگىيەنىڭ تارىخى ئۆتكەللى" سەرلەۋھەلىك ماقالە ئېلان قىلىندى. ماقالىدا: "كېڭەش ئىتتىپاقى پارچىلانغاندىن كېيىن دۇنيانىڭ ھوقۇق قۇرۇلمىسىدا يېڭى تەڭشەش مۇناسىۋىتى پەيدا بولدى. جۇڭگولۇقلارنىڭ كۆزى بىلەن قارىغاندا، مۇداپىئە بىلەن ھوجۇمنىڭ بىر-بىرىگە تەسىر كۆرسىتىشى جۇڭگو ئەمەسىكە ئىگە بۇ جۇڭگونىڭ كەلگۈسى تەغدىرىنى بەلگىلەيدۇ. ئاسىيانىڭ يېقىندىن بېرىقى ئۆزگىرىشى، ئامېرىكا، ياپونىيە ھەربىي شەرتنامىسى تەرىپىدىن بەلگىلەندى. شۇڭا جۇڭگو جاتاق چىقىرىدىغان ئىشلارنىڭ ئالدىنى ئېلىشى كېرەك" دەپ يازغان بولسا، يەنە شۇ ژۇرنالنىڭ ئاۋغۇست سانىدا: "ئەمەلىيەتتە جۇڭگولۇق ۋە ستراتېگىيە" دېگەن ماقالە ئېلان قىلىنغان ئىدى. ماقالىدا "دېڭ شىياۋپىڭ ئۆلگەندىن كېيىن جىياڭ زېمىن ھوقۇق تۇتقاندىن بېرى مۇستەھكەملىش ئۈچۈن ئىختىساتىي ئىسلاھ قىلىش، شىنجاڭ، شىزاڭ (تىبەت)، مۇستەقىللىقچىلىرىنىڭ تاقابىل تۇرۇشى ھەممە جەھەتلىكلەرنىڭ قورشاۋىغا تاقابىل تۇرۇشى كېرەك. تەيۋەن بوغىزى ۋە ئىككى قىرغاق تەرەققىياتىنىڭ ۋەزىيىتى كىشىنى بىئارام قىلىدۇ. جۇڭگولۇقلارنىڭ جۇڭگولىشىشى تېخىمۇ ئېغىرلاشتۇرىدۇ. پەقەت رادىكال مۇستەقىل تەيۋەن، مۇستەقىل شەرقىي تۈركىستان تەرەپدارلىرىلا بارلىققا بىر دەۋرنىڭ كېلىشىدىن خوشال بولماقتا. ئۇلارنىڭ ئارزۇسى رېئاللىققا ئايلىنىدىكەن، دېموكراتىيە بىلەن مۇۋاپىق ئاخىرلىشىپ، جۇڭگولۇقلىنىڭ ستراتېگىيەسى يېتىپ كېلىدۇ. ئامېرىكىنىڭ سىياسىتى بىلەن ئىككى قىرغاق سىياسىتىنىڭ مۇۋاپىق تەرەققىي قىلىشى ۋەتەنپەرۋەر جۇڭگولۇقلا ئۈمۈت قىلىدىغان كۆلىمىنىڭ سىرتىدا. بىز ئىچكە ئىنتايىن جىددىي ئۆزگەرگەنلىكنىڭ ئامىللىرى سەككىز كەتتى."

دېمەك، ئەنئەنىۋى خىتاي مىللەتچىلىرى ئۆزلىكە پايدىسىز ئۆزگىرىشتە بېتىپ كەلگەنلىكىنى بىلىپ بىھارامىلىق ھېس قىلماقتا. ۋەزىيەت، ئەۋۋەلدە يەر شارى ستراتېگىيىسىنىڭ شەرققە يۆتكىلىشىدىن پەيدا بولغان ۋەزىيەتلەر.

1997-يىلى 14-سېنتەبىر كۈنى ئامېرىكا، روسسىيە، تۈركىيە باشچىلىقىدا 8 دۆلەت ئوتتۇرا ئاسىيادا ھەربىي مانېۋىر ئۆتكۈزدى. خىتايدا نەشىر قىلىنىدىغان "دۇنيا" گېزىتى بۇ ھەقتە ئېلان قىلىپ: "ئامېرىكا ۋە مانېۋىرلىرى قىلىق قاراشتا بولۇشتى... ئاسىيەگە غەيرى كۆز قاراشتا بولۇشنى چەكلىمەكچى، بوسوغ مۇناسىۋەتلەر تۇرۇشى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن يېڭى مۇستەقىل بولغان ئوتتۇرا ئاسىيا دۆلەتلىرى بىلەن قولنى قولغا ئۆتكۈزۈپ ئېلىپ بېرىلغان

ھەرىكەت... ئامېرىكىنىڭ ناھايىتى ژىراقتىن ئۆزىگە قېتىم ئوتتۇرا ئاسىياگە ئەسكەر يۆتكەپ كېلىشى "سوغ مۇناسىۋەتلەر ئۇرۇشىدىن" كېيىن قوزغالغان يېڭى دۇنيا ستراتېگىيەسىنىڭ غەيرى بىر ئالامىتىدۇر. ئوتتۇرا ئاسىيادىكى ئۈچ دۆلەتتە 2 مىللىيارد توننا نېفت ساقلانماقتا، باشقا گاز ۋە تەبىي بايلىقلار ئاللىقاچان خەلق ئارا جەمىيەتنىڭ نەزىرىگە چۈشتى...

ئامېرىكا گېنېرالى بوئىن فىر ۋەزىيەت ئۈستىدە توختالغاندا: "ئەگەر ئوتتۇرا ئاسىياگە خوشنا ئىراق، ئىران، (شەرقىي تۈركىستاننى مۇستەملىكە قىلغان) خىتاي، بۇ قېتىمقى مانېۋىرنى ئامېرىكىنىڭ ھەربىي كۈچىنى كۆز-كۆز قىلىشى دەپ قارايدىغان بولسا، بىز بۇنداق كۆز قاراشنى توساپ قالالمايمىز"-دېدى.

ۋەتەنداشلار، قېرىنداشلىرىم! تارىخنى ھەر بىكەتكە كەلتۈرگۈچى ئاللانىڭ ئىرادىسىغا سىغىنايلۇق. يېڭى دۇنيا ستراتېگىيەسى ئاللانىڭ نۇسرىتى ۋە ئىرادىسى بويىچە ھەرىكەتكە كەلدى. بۇ ستراتېگىيە تارىخنىڭ كونا بەتلىرىدە ئۇيغۇرلارنى ساتقان قۇرلار بار. بۇ قېتىم ئۇيغۇرلارنىڭ يەنە سېتىلىشى مۇمكىنمۇ؟! ئاللا ئاتا قىلغان سەزگۈلىرىمىزگە مۇراجىئەت قىلساق، بۇ قېتىم ئامان ۋە سائادەت بىزگە يېقىنلاپ كەلمەكتە دەپ ئېيتالايمىز. چۈنكى، ئاللا بىزنى مەھكۇملۇككە بەنت قىلغاندا ۋەتىنىمىزنىڭ يەر ئاستىغا تۈرگۈن بايلىقنى ئورۇنلاشتۇرغان ۋە شۇ بايلىق ئۇيغۇرلارنى بىر كۈنى مۇستەقىللىققا ئېرىشتۈرىدۇ-دەپ ھۆكۈم قىلغان بولۇشى مۇمكىن. بۈگۈنكى ئامېرىكا قۇدرەتلىك دۆلەت كۈچى تەڭداشسىز ئامېرىكىدۇر. بۇنداق رېئاللىقنى ھېچ كىمنىڭ ئېتىراپ قىلماسلىقى مۇمكىن ئەمەس ئۇنىڭ ئۈستىگە ئامېرىكا، ياپونىيە نېفىتكە مۇھتاج شەرقىي تۈركىستاننىڭ ھېسابسىز بايلىقى ۋە نېفىتىنى خىيانەتچى خىتايلارغا تاشلاپ بېرىپ، ئامېرىكا دىسكو ئوينايدىغان ئامېرىكا ئەمەس، ئامما ئارىمىزدا ساددە دىنىي ھېسسىياتقا، دىنىي ئادەت كۈچىگە ئېگە ئايرىم كىشىلەر ئۇيغۇرلارنىڭ ئازاتلىققا ئېرىشىش مەسىلىسىدە ئىسلام دۇنياسىدىن مەدەت كۈتمەكتە. ئىشىنىڭلاركى، ئىسلام دۆلەتلىرى ئۇيغۇرلارغا ياردەم بېرەلمەيدۇ. تارىختا ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا كۈن چۈشكەندە قايسى ئىسلام دۆلىتى ياردەم بەرگەن ئىدى؟ مەنپەئەت، مىللىي مەنپەئەت مەسىلىسىدە قېرىنداشلىق ۋە دىنداشلىقنى داۋا قىلىشقا ھېچ قانداق ئاساسىمىز يوق. پاكىستاننىڭ سىياسىي باش پاناھ تىلىگەن ئۈچ ئىككى ئۇيغۇر ژىگىتنى خىتايغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەنلىكى ۋە خىتاينىڭ ئۇلارنى چېگرادىلا ئېتىپ ئۆلتۈرگەنلىكى بىزگە ۋە سىلەرگە ئىبرەت بولسۇن. ساددە دىنىي ھېسسىيات قەيىرىدىن ئۆزىمىزنى ئازات قىلىپ، پەقەت ئاللانىڭ بىرلىكى ۋە قۇدرىتىگىلا ئىشىنەيلۇق!

ئامېرىكا-بېجىن ئوتتۇرىسىدا سىرلىق لىنىيە ئورنىتىلدى. بۇ روسسىيە پارچىلىنىشتىن ئاۋال ئامېرىكا بىلەن ئورناتقان لىنىيەگە ئوخشاش. بۈگۈنكى خىتاي يەر شارى ستراتېگىيەسى تەرىپىدىن تامامەن قورشاۋدا قالدى. خىتاينىڭ ئالدىدا ئىككى يول تۇرۇپتۇ:

1. ئەگەر جۇڭگو ئىچكى-تاشقى سىياسەتتە جاھىللىق قىلىپ ئۆزىنىڭ پرىنسىپىدا چىڭ تۇرىدىكەن، ئامېرىكا خىتاينىڭ مۇستەملىكىلىرىدە مىللىي مۇستەقىللىقنى پىلانلىشى مۇمكىن. ئاخىرىدا خىتاي ھۆكۈمىتىنى ئاغدۇرۇپ، ئامېرىكا پەرەس بىر ھۆكۈمەتنى ئوتتۇرىغا چىقىرىشى مۇمكىن.

2. ئەگەر خىتاي خوشامەت قىلىپ ئامېرىكىغا يېقىنلىشىش سىياسىتىنى يولغا قويسا، ئۇ چاغدا ئامېرىكا جۇڭگوغا ئىختىسادىي جەھەتتىن سىڭىپ كىرىپ، تېچ ئۆزگەرتىش ئارقىلىق ژۇقارقى ۋەزىيەتنى تاماملىشى مۇمكىن. قىسقىسى، خىتاي قايسى يولنى تاللىمىسۇن، ئامېرىكىنىڭ جۇڭگونىڭ كەلگۈسى توغرىسىدىكى ھۆكۈمى بەربىر ئوخشاش.

يېڭى يۈزلىنىش

كلىنتون-جياڭ زېمىن سۆھبىتىدىن كېيىن، جۇڭگو تەرەپ فېدېراتسىيە ياكى فېدېراتىۋ ئىتتىپاق دۆلەت شەكلىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ تەيۋەنگە قاش ئاتتى. كوممۇنىست خىتايلار دۆلەت نامىنى ئۆزگەرتىش، بايراقنى ئۆزگەرتىش، دۆلەت گېربىنى ئۆزگەرتىشكە قوشۇلدى. تەيۋەن تەرەپ جىددىي ژىغىن چاقىردى. تەيۋەن مۇقەررەر ئىككى يولنىڭ بىرىنى تاللاپ ئالىدۇ.

1. مۇستەقىللىق جاكالاش-قارىغاندا بۇ يول ئاقمايدۇ؛

2. فېدېراتىۋ ئىتتىپاق بويىچە بىرلىشىش-قارىغاندا ئامېرىكا بۇ يولنى كۆرسەتكەن ھەم شۇ بويىچە تەيۋەنگە بېسىم ئىشلەتكەن. تەيۋەن مۇبادا فېدېراتىۋ ئىتتىپاق دۆلەت تۈزۈمىنى تاللاپ ئالىدىغانلا بولسا، ئۇ چاغدا جۇڭگودا فېدېراتىۋ ھۆكۈمەت قۇرۇلىدۇ.

ژۇقارقى ۋەزىيەت تەيۋەننىڭ ياكى جۇڭگونىڭ ئىختىيارىدىكى ئىش ئەمەس، بۇ پەقەت يەر شارى ستراتېگىيەسىنىڭ يېڭى ئورۇنلاشتۇرۇشىدۇ.

ئەندى بىزنىڭ سىياسىي شۇئارىمىز ئۆزۈل-كېسىل مۇستەقىللىق.

ئاللاتائالا بىزنىڭ ھەق-ئادالەتلىك ئىشىمىزغا نۇسرەت ئاتا قىلسۇن، ئامىن!

ئامېرىكا قوشما شتاتلىرى.
سىدىق ھاجى روزى.
"يېڭى ھايات" گېزىتىنىڭ 7-سانىدىن ئېلىندى.

ۋىلايەت ئۇيغۇرلىرى جەمئىيىتى "ئىتتىپاق"نىڭ ئومۇمىي يىغىنى

15-فېۋرال 1998-يىلى ئوش ۋىلايەتلىك ئۇيغۇرلار ئىتتىپاق جەمئىيىتىنىڭ بىرلەشكەن يىغىنى بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا قاراسۇدىن، ئوشتىن، قەشقەر قىشلاقتىن ۋەكىللەر قاتناشتى. يىغىننى ئوش ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر ئىتتىپاق جەمئىيىتىنىڭ رەئىسى شىرماتوۋ بەختىيار ئاچتى.

يىغىندا ئوش ۋىلايەتلىك ئۇيغۇرلار جەمئىيىتى "ئىتتىپاق"نىڭ ئۇستاۋى ئوقۇپ تونۇشتۇرۇلغاندىن كېيىن، ھەيئەت ئەزالىقىغا: 1-تەشۋىق-تەرغىبات ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈش ئۈچۈن ھەسەن سابىروۋ ۋە ئۇنىڭغا ياردەمچى كەرىم مەمەجانوۋ، 2-ھۈنەر، سودا-تىجارەت ئىشلىرى بويىچە ھەمدۇللا، 3-ئەدلىيە، ئىختىسات ۋە بانكا ئىشلىرى بويىچە رەۋشەن سابىروۋ، ياردەمچىسى ئېركىن ئىبراگىموۋ، 4-سوت، قانۇن ئىشلىرى بويىچە قاسىموۋ سەيدۇللا، 5-ئاياللار ئىشلىرىنى باشقۇرۇش بويىچە تۇرسۇنوۋا مىنەۋەر، 6-ئوش شەھەرلىك ئۇيغۇر جەمئىيىتى ئىتتىپاق رەئىسلىكىگە يۈسۈپ ئابدۇكېرىم ۋە قەشقەر قىشلاق قاراسۇ رايونى بويىچە مەمسالىيېۋ رەخمەتجان تەكلىپ قىلىندى ۋە يىغىن قاتناشچىلىرى بۇ ھەيئەت ئەزالىرىنى بىر ئېغىزدىن ئاۋاز بېرىپ، سايلاپ ئۆتتى. سايلامدىن كېيىن، يېقىنقى كۈنلەردە ئېلىپ بېرىلىدىغان مۇھىم خىزمەتلەر توغرۇلۇق سۆز بولدى. يەنى: 1. ئوش ۋىلايىتى بويىچە ئۇيغۇر جەمئىيىتى "ئىتتىپاق"نىڭ بانكا سچوتىنى ئېچىش.
2-قەشقەر قىشلاق يېزىسىدا ئۇيغۇر تىلىدا سىنىپ ئېچىش.
3-ئۇيغۇر تىلىدا چىقىدىغان "ئىتتىپاق" ۋە "يېڭى ھايات" گېزىتلىرىگە مۇشتەرى توپلاش.
4-قېرى، ناكا، باش پاناسىز قالغان، تۇرمۇش ئەھۋالى ناچار ئائىلىلەردىن ھال سوراش. شۇنداقلا ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆرپى-ئادەت، تىل، يېزىق بايلىقىنى ساقلاپ قىلىش ۋە باشقا ئىشلار بويىچە كەڭ دائىردە مۇزاكىرە ئېلىپ بېرىلدى. بۇ ھەقتە ھەر خىل پىكىر، تەكلىپلەر ئوتتۇرىغا قويۇلدى ۋە ھەل قىلىندى.

ھە، ئۇيغۇرۇم، بىزنى ئەسلەيدىغان بىزنى ياد ئېتىدىغانلارمۇ بار ئىكەن بۇ دىياردا.

ئوش خەۋەرلىرى

1997-يىلى قىرغىزىستان جۇمھۇرىيىتى قۇرۇلغىنىنىڭ 6 يىللىق توي مۇراسىمىدە، ئوش ۋىلايەتلىك ھاكىمىيەت بىناسىنىڭ ئالدىدىن ئالدىرى، ھەر مىللەت ۋەكىللىرى قاتناشقان پارادتىن ئۆتكىنىمىزدە مىنبەردىن دىكتورنىڭ: "مايدانغا ئۇيغۇر تۇۋغانلارىمىز كىرىپ كېلىۋاتات!" دېگەن جاراڭلىق ئاۋازىنى ئاڭلىغىنىمىزدا، كۆزلىرىمىزدىن ئىختىيارسىز ياش تامچىلىرى ئېقىپ چۈشكەن ئىدى.

ھە، ئۇيغۇرۇم، بىزنى ئەسلەيدىغان، بىزنى ياد ئېتىدىغانلارمۇ بار ئىكەن. بۇ دىياردا 35 يىل ياشاپ "ئۇيغۇر تۇغقانلىرىمىز" دېگەن سۆزنى مىنبەردىن بىرىنچى قېتىم ئاڭلاپ چەكسىز خوشال بولدۇق. بۇ بايرامغا ئۇيغۇرلارنى توپلاپ، مىللىي سازچىلىرىمىزنى ۋە ئۇسۇلچى قىزلىرىمىزنى ژىغىپ، بايرام مىنبىرىدىكى رەھبەرلەرنىڭ، بولۇپمۇ دىكتورنىڭ ھېسسىياتىنى شۇ دەرىجىدە قوزغىيالىغىدەك، مىللىي ئىشتىياققا تولغان ساز-نەغمە ۋە ئۇسۇللار بىلەن مەيدانغا كىرەلىگىدەك ھالدا ئۇيۇشتۇرۇپ، تەشكىللىگەن، بىزنىڭ يۇرتدىشىمىز شېرماتوۋ بەختىياردۇر. بىز شۇ خوشاللىقىمىز بىلەن شېرماتوۋ بەختىيارغا، بىزنى كۆپچىلىككە ئەنە شۇنداق تونۇتقىنى ئۈچۈن چەكسىز مىننەتدارمىز.

ئوش ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر جەمئىيىتى "ئىتتىپاق"نىڭ رەئىسى شېرماتوۋ بەختىيار 1958-يىلى ئوش ۋىلايىتىنىڭ قەشقەر قىشلاق يېزىسىدا تۇغۇلغان. 1976-يىلى بىشكېك يېزا ئېگىلىك ئىنستىتۇتىنىڭ ئىختىسات بۆلۈمىنى تۈگەتكەن ۋە بۇخگالتېر-ئىختىساتچى بولۇپ ئىشلىگەن. يېقىنقى يىللاردا قەشقەر قىشلاق دوستلۇق ئاسوساتسىيە كارخانىسىنىڭ رەئىسلىكىگە سايلانغان. بۇ كارخانىدا 2000 گە يېقىن ئادەم ئىشلەيدۇ. بۇلارنىڭ ئايلىق مائاشى 400 سومدىن توغرى كېلىدۇ. بۇلار ئاساسەن دېھقانچىلىق، تېكىنىچىلىك، كۆكتاتچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. 1997-يىلى 400 گېكتار يەرگە بۇغداي، 350 گېكتار يەرگە تاماكا ۋە پاختا، 150 گېكتار يەرگە كۆكتات ئېكىلگەن. بۇنىڭدىن تاشقىرى تېكىنىچىلىك سېخىدا 20 ئادەم، ماي چىقىرىش سېخىدا 10 ئادەم، ماشىنا-تراكتور رېمونتلاش سېخىدا 50 ئادەم ئىشلەيدۇ. 1997-يىلقى دارامەتنى بۆلۈپ بېرىشتىن تاشقىرى 250 توننا بۇغداي ئىشچى-خىزمەتچىلەرگە ھەقسىز بۆلۈپ بېرىلگەن.

ئەزىز ۋەتەنداشلار!

بىز قاچانغىچە "سەن سالا، مەن سالا، ئاشقا پوچاقنى كەم سالا" دەپ يۈرىيمىز. "بىر ياقىدىن باش چىقىرىپ... ئىتتىپاقلىقنى جارى قىلىپ، ئۇيغۇر دېگەن تولۇق نامىمىزنى، ئاتا-بوۋىلىرىمىزدىن قالغان ئۆرپى-ئادەت، تىل يېزىقلىرىمىزنى ساقلاپ قالايلى. تارقاقلىق، بىپەرۋالىق، مەنپەئەتچىلىك، كۆرەلمەسلىك ئوخشاش ئادەتلىرىمىزنى تاشلىۋېتەيلى. ئۇيغۇر قېنى تومۇرىمىزدا جۇشقۇن ئېقىپ تۇرسۇن. ئوش ۋىلايىتىدە ياشاۋاتقان ئۇيغۇر ۋەتەنداشلار، ھەممىمىز بىرلىشىپ ئىتتىپاق بولۇپ، ئىتتىپاق جەمئىيىتىمىزنى گۈللەندۈرەيلى، ئاۋات قىلايلى. بىزدىن كېيىن قالغان تۇغۇلغان قىزلىرىمىز "مەن ئۇيغۇر پەرزەنتى، مەن ئۇيغۇر بولۇپ تۇغۇلدۇم، ئۇيغۇر بولۇپ ئۆلىمەن"، دەپ كۆكسىگە تولتۇرۇپ، ئاۋازىنى جاراڭلىتىدىغان بولسۇن.

ھەسەن سابىروۋ
ئوش شەھىرى.

تەبرىك ۋە تەكلىپ

97–يىلى 26–دېكابىر كۈنى قىرغىزىستان تارىخى مۇزېيىدا، قىرغىزىستان ئۇيغۇرلىرى تەرەققىيات فوندىنىڭ 1–قېتىملىق يىغىنى بولۇپ ئۆتتى. مەن شۇ يىغىنغا قاتنىشىش مۇناسىۋىتى بىلەن فوندنىڭ تەشكىللىنىشى ۋە پراگراممىلىرى بىلەن قىسقىچە مەلۇماتقا ئىگە بولدۇم. فوندنىڭ قۇرۇلۇشىنى تەبرىكلەپ كۆپچۈلۈك قاتارىدا ئۆز ھەسسەمنى قوشتۇم. بۇ بىر باشلىنىشنى يەنىمۇ تەرەققى قىلدۇرۇپ ئىتتىپاقنىڭ پروگراممىسى ئاساسىدا مىللىتىمىز ئۈچۈن قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار، يېشىلمىگەن مۇئەممەلەرنى تەلەپكە مۇۋاپىق ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۆزەمنىڭ كۆزقاراشلىرىمنى گېزىت ئارقىلىق كۆپچىلىكنىڭ مۇلاھىزە ۋە مۇزەكىرىسىگە قويۇشنى لايىق كۆردۈم. يىغىندا كۆپلىگەن يولداشلار فوندقا ئۆز ھەسسىلىرىنى قوشتى. بۈگۈن كېيىنمۇ فوندنىڭ مەبلىغىنى كۆپەيتىش ئۈچۈن ياردەم توپلاش ئىشىنىڭ داۋاملىشىدىغانلىقى ئېيتىلدى. ئەلۋەتتە بۇ ياخشى ئىش. بۇ مەبلەغ بىلەن كىچىك ئىشلارنى ۋە خەيرى–خاھلىق پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بېرىش مۇمكىن. لېكىن مىللىتىمىزنىڭ مەدەنىي–مائارىپ، ئەدەبىيات، سەنئەت ۋە باشقا ئىجتىمائىي ھاياتىمىزنىڭ ھەر ساھالىرىدا بىزدىن تەلەپ قىلىنىدىغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش مۇمكىن ئەمەس، ئەلۋەتتە. چۈنكى بۇ تەلەپلەرنى ئورۇنلاش ئۈچۈن مۇستەھكەم ئىقتىسادىي ھۇل (بازىسى) بولۇش تەلەپ قىلىنىدۇ. بۇنداق ھۇل ئىمكانىيىتى بار ھەر ساھادىكى ئۇيغۇرلارنىڭ ئىمكانىيىتىنىڭ بارىچە مەبلەغ قوشۇپ ھەسسەدارلىق شىركىتى تەشكىل قىلغاندىلا بەرپا بولىدۇ. ھەسسەدارلىق شىركىتى: سودا–سانائەت، قاتناش، دېھقانچىلىق پۇل مۇئامىلە (ئامانەت–قەرز بېرىش). ئىشقى پايدا تېپىپ مەبلەغ توپلاش بىلەن، بازار ئىستېمىقا ماسلىشىپ ئىش ئېلىپ بېرىش كېرەك. شىركەت مەبلىغىنىڭ مەلۇم % يۇقىرىدىكى ساھەلەرگە ئىشلىتىپ ھەل قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىپ بارىدۇ. شۇ چاغدا بىز چىرايلىق قۇرۇق سۆزدىن ئەمەلى پائالىيەتلەرگە ئۆتەلەيمىز. بىر مىللەتنىڭ–مىللەت بولۇپ تونۇلۇشىدىكى مۇھىم ئاساسلىرىنىڭ بىرىسى تىل ۋە مەدەنىي–مائارىپتۇر. بالىلىرىمىز باشقا تىل، ئۆرپ–ئادەت، ئەدەبىيات بىلەن تەربىيەلىنىپ كەلدى ۋە كېلىۋاتىدۇ. شۇنداق كېتىۋەرسە بالىلىرىمىز ئۆرپ–ئادەت، ئانا تىلىنى يوقىتىدۇ ئاستا–ئاستا مىللەتمۇ يوقاپ كېتىدۇ، ئەلۋەتتە. گېزىتلىرىمىزچۇ؟ بۈگۈن ئىقتىساتنىڭ يېتىشمەسلىكىدىن ئېغىر ئەھۋالدا تۇرىۋاتىدۇ. گېزىت ۋاقتىدا چىقىپ ئوقۇغۇچىلار، مىللىتىمىزنىڭ، مەملىكىتىمىزنىڭ ھەر ساھادىكى پائالىيەتلىرىنى ئوقۇپ، ئىچكى–تاشقى سىياسەتلەردىن خەۋەردار بولۇپ تۇراتتى. شۇنىڭدەك گېزىت يۈزىدىكى يېزىلغان مىللەتنىڭ ئۆتمۈشتىكى تارىخى ۋە ھازىرقى شائىر–يازغۇچىلارنىڭ ئەسەرلىرى بىلەن ئاز–تولا بولسىمۇ تونۇشۇپ تۇراتتى. ماناشۇ يۇقىرىدىكى مەسىلىلەرنى ھەل قىلىشتا بىزگە ئىقتىسات كېرەك. بۇ، ئىقتىساتنى پەقەتلا ھەسسەدارلىق شىركىتى كەڭ كۆلەمدە پائالىيەت ئېلىپ بارغاندىلا تاپقىنى بولۇپ، بۇمۇئەمما تار دائىرىدە ئىختىيارى ياردەم بىلەن تولۇق ھەل بولۇش ناھايىتى ئۇزۇن جەريان بولۇپ، ھازىرقى تەلەپلىرىمىزنى قاندۇرالمايدۇ، دەپ ئويلايمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن كەڭ ئۇيغۇر ھاللىق كىشىلەرنى بىرلەشتۈرگەن ھەسسەدارلىق شىركىتىنى قۇرۇپ، ئەقلى–قائىدىگە يولەنگەندە بەزى بولۇنۇشلەر، ئوخشىمايدىغان كۆزقاراشلار بىر پۈتۈنلۈككە ئىگە بولۇپ مىللىتىمىزنىڭ ھەقىقى ئىتتىپاقىنى شەكىللەندۇرۇپ كەلگۈسى ئۈچۈن ئىشەنچە ۋە غەيرەت بىلەن ئالغا بېسىشنىڭ مۇمكىنچىلىكىنى يارىتقان بولاتتۇق. مەن ئويلايمەنكى ھەر–بىر ئۇيغۇرنىڭ ئۆز مىللىتى تەغدىرى ئالدىدا زور–زور مەسئۇلىيىتى بار. بىز قىرغىزىستان ھۆكۈمىتى ئەترابىغا زىچ ئۇيۇشۇپ، ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ، مىللىتىمىزنى دۆلىتىمىزدىكى ھەر مىللەت قاتارىدا ئىشەنچ بىلەن ئالغا قاراپ تەرەققى ئەتكۈزۈش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز لازىم. بۇ، بىزنى مىللەتپەرۋەر، ۋەتەنپەرۋەرلىكىمىزدە قىلغان ئەمەلى ھەركىتىمىز بولغان بولار ئىدى. فوندنىڭ پائالىيەتلىرى ھەققىدە ئۆز ۋەندىكى تەكلىپلىرىمنى ئوتتۇرىغا قويماقچىمەن:

1. شىركەتنىڭ پائالىيەت دائىرىسى كەڭ. مەبلىغى كۆپ بولسا، ھازىرقى قىرغىزىستان بازار ئۆزگۈرلىرى بىلەن ھەر كۈنى خەۋەردار بولۇپ تۇرالايدۇ. سودا تۈرلىرى كىرەك بولغان ھەممە جايلارغا تارىلىپ (ئىچكى ۋە تاشقى بازارلارغا) مال ئالماشتۇرۇشتىكى تېزلىك تەلەپلەرنى ئورۇنلاپ، ئۆز پائالىيىتىدىكى سودا تۈرى بويىچە بازارنى مۇۋاپىق كۆزۈتەلەيدۇ، ياكى بازارغا لايىقلىشالايدۇ.
2. ئۆز ئىختىيارىدا قاتناش كۈچىنى تەشكىللەيدۇ. تاۋار، خام ئەشيا يۆتكەش ئىشى تېزلىشىپ بازار ۋە ئىشلەپچىقىرىش ئېھتىياجىنى ۋاقتىدا تەمىنلەيدۇ.
3. پۇل مۇئامىلە (ئامانەت–قەرز بېرىش) بانكىسىنى بەرپا قىلىپ، ئۇيغۇرلارنىڭ ھەر ساھادىكى مەبلەغكە مۇھتاج بولغان ئورۇن ۋە شەخسلەرگە قەرز بېرىپ، ئۇلارنىڭ ئىشلىرىنىڭ رىۋاجلىنىشىغا ياردەم بېرىپ ئۆزى مەنپەئەتدار بولىدۇ.
4. چەتئەل كاپىتالىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، خەلقئارا سودا–سانائەت تەشكىلاتلىرى ۋە باشقىلار بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتىپ خەلقئاراغا چىقالايدۇ.
5. ئۇيغۇرلارنىڭ دېھقانچىلىق ئىشلەپچىقىرىشىنى ئۇيۇشتۇرۇپ، تېخنىكىنىڭ ۋە مەبلەغ بىلەن تەمىنلەپ يېڭىنىڭ يەرلىك سانائەتلەرنى قۇرالايدۇ ۋە قۇرۇشقا ياردەم بېرىدۇ.
6. شىركەتنىڭ ھەر ساھادىكى ئىشلىرىنى ئېلىپ بېرىش ۋەمىللەت ئۈچۈن ئېھتىياجلىق بولغان ھازىرقى زامان بىلىمىگە ئىگە بولغان تېخنىك، ئىنژېنېر، سىياسەتچى، ئىقتىساتچى كادىرلارنى يېتىشتۈرۈشنى ئۆز ئۈستىگە ئالالايدۇ ۋە كۆپ ساندىكى ئادەملەرنى ئىش بىلەن تەمىنلىيەلەيدۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا شۇنى ئەسكەرتىشنى لايىق كۆردۈمكى: ھەسسەدارلىق شىركەت مەمۇرى جەھەتتە "ئۇيغۇرلار ئىتتىپاقى" ھامىلىقىدا بولۇپ، ئىقتىسادى باشقۇرۇش ئىشلىرى دۆلەت تەرىپىدىن بەلگۈلەنگەن قانۇن– قائىدىلەر ئاساسىدا بولۇشى، ئۇنىڭ ئالى ئورگىنى پايشىكلار چوڭ يىغىنى، خىزمەت قىلغۇچىلار پايشىكلاردىن تەركىپ تېپىشى مۇمكىن. شىركەت "ئىتتىپاق" نىڭ باشقۇرۇشىدا بولغاندا، دۆلەت ئورۇنلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋەتتە ئالاھىدە ئىمتىيازلارغا ئىگە بولىدىغانلىقىنى ئەسكە ئېلىش لازىم. شۇنىڭدەك مەبلەغنىڭ ئىشەنچلىكلىكى، مۇقىملىقى، پايدا ئېلىشنىڭ شەخسلەرگە نىسبەتەن ئۈستۈنلىكى، كۆزدە تۇتۇلىدۇ. ئۇ پەقەت موشۇنداق بولغاندىلا شىركەتنى كەڭ كۆلەمدە تەرەققى قىلدۇرغىنى، بىرلىك–ئىتتىپاقلىق ئاساسىدا ھەل بولىدىغان مۇئەممالارنى ھەل قىلغىنى، يېشىلمىگەن مەسىلىلەرنى ھەل قىلغىنى بولىدۇ.

ئابلەت ھاجى سالىھ

"ئىتتىپاق" گېزىتىنىڭ تەھرىر ھەيئەت ئەزاسى نۇسماتجان تۇردىغا، ئۇنىڭ ئاكىسى

مۇھەممەت ھاجى

نىڭ ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن "ئىتتىپاق" دايىمى ھەيئەت ئەزالىرى ۋە ئاقساقاللار كېڭىشى كۆڭۈل قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئۆزۈرتۈش

گېزىتىمىزنىڭ ئۆتكەنكى ساندا بىر قاتار تېخنىكىلىق ۋە ئىملاخاتالىقلارغا يول قويۇلغان. تۈۋەندە ئۇنىڭ ئاساسلىقلىرى:
1–بەتتە "بىرلىك" ھۆسنىخەتنىڭ ئاستىدىن باشلاپ تۈۋەنگە قارىتا 7–قۇردا: ئارقىلىق بىرەر خۇلاسىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن كېيىنكى سۆز ۋە يەنە ئىككى قۇردىكى جۈملىلەر ئورنىغا: ئالدىن قىلىنىدىغان ئىشلار توغرۇلۇق سۆز ئاچقىنىمىز دۇرۇس. چۈنكى ئۇنىڭغۇنىڭ قىلىنغان دەپ ئوقۇلۇپ، داۋامى: ئىشىمىزنىڭ–دەپ باشلىنىدىغان 10–قۇردىن باشلانسۇن. 1– بەتتە، ئۇشبۇ ماقالىنىڭ ئاخىرلاشقان قۇردىكى:–خاتالىقنى ۋاقتىدا تونۇپ، تەن ئېلىش–خاتالىقنى قايتىلىماسلىق–نىڭ داۋامى مۇنداق:–قىنىڭ ھەم ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ بىر چارىسىدۇر.

يۇرتىمىزنىڭ مەككىدىكى راباتلىرى (مېھمانخانىلىرى)

(بېشى ئۆتكەنكى ساندا)

بىلەن كوچا بويىچە يۇرتۋازلىق قىلغانىنى ئاز دەپ، بۇ ئۇسال قىلىقىمىزنى ھەتتا چەت ئەللەرمۇ سۆرەپ يۈرۈۋاتىمىز، ئاداش. بىز خەق ھەجگە ماڭغاندا، يول بويى بىر ئاپتوبۇستا ئاكا– ئۇكىلاردەك ھەمسەپەر بولۇپ، پاكىستانغا كېلىپلا ئىككى چوڭ گۇرۇھقا بۆلۈنىمىز–دە، خوتەنلىكلەر خوتەن راباتقا، قەشقەرلىقلەر قەشقەر راباتقا چۈشىمىز. تېخى مۇقەددەس شەھەر مەككىگە كەلگەندە، مانا سەن كۆرگەندەك تېخىمۇ كۆپ يۇرت–ئايماقلارغا پارچىلىنىمىز. شۇڭا، نەدىلا بولمايلى، نەگىلا بارمايلى قىمارۋازنىڭ ئوشۇقىدەك چېچىلىپ، قولاشماي يۈرگىنىمىز يۈرگەن. ئاللا ھەممىمىزنىڭ كۆڭلىگە ئىنساپ بېرىپ بىرلىك ئاتا قىلغاي، –دېدى ئۇ خۇرسىنىش بىلەن. بىز ئۇسسۇلۇق ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، ياتىقىمغا قايتماقچى بولۇۋىدىم، لېكىن سىراجىددىن مېنى قاتتىق ئۇتتۇۋالدى.
–ئاداش، بۈگۈن سېنى ئۆيۈمگە ئېلىپ كەتمىسەم زادى بولمايدۇ. كىچىچە ئويدانراق بىر پاراڭلىشايلى. ۋەتەندىن چىققاندىن بۇيان ئۆي تامىقىنىمۇ سېغىنىپ قالغانسەن. قېنى، ماشىنىغا چىق،– دېدى ئۇ "كرېسىدا" ماركىلىق ئاۋتوماشىنىنىڭ قېشىغا باشلاپ كېلىپ:
–كىمنىڭ پىكاپى بۇ؟–دەپ سورىدىم سىراجىددىننىڭ.
–ئۆزۈمنىڭ بولمامدۇ، ئاداش،–دېدى سىراجىددىن كۈلۈپ قويۇپ ۋە پىكاپنى ئوت ئالدۇرۇپ يۈرۈپ كەتتى. بىز ئون مىنۇتتەك ماڭغاندىن كېيىن سىراجىددىننىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەلدۇق. ئۇ مېنى ئۆيدە ئانىسى ۋە خوتۇنى بىلەن كۆرۈشتۈرگەندىن كېيىن، مېھمانخانىسىغا باشلاپ:
–ئاداش، نېمە تاماق يېگۈڭ كەلسە تارتىنماي دەۋەرگىن، بۇمۇ سېنىڭ ئۆز ئۆيۈڭدەك.ئايالىمۇ جىڭ خوتەنلىك. بىرنى بىر دېمىدىغان،–دېدى چاقچاق ئارىلاش.
–ئەمسە چۆچۈرە ئېتىپ بەرسە،–دېدىم تارتىنىشنى قويۇپ. تاماق پىشقىچە ئىككىمىز بىردەم ھال–مۇڭ بولماقچى بولدۇق.
–ئاداش، پاكىستاندا بىر ياتاقتا يېتىپ ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمىزدىكى پەيدە بىر–بىرىمىزنى لەقەملىرىمىز بىلەن ئاتاپ قانغۇچە ھال–مۇڭ بولۇشايلى. ئوقۇغۇچىلىق ۋاقتىمىزنى بەك سېغىندىم. لەقىمىڭنى دېسەم كۆڭلۈڭگە ئالماسسەن–ھە،– دېدى ئۇ تولىمۇ دوستانىلىق، ئوچۇق كۆڭۈللۈك بىلەن.
–كۆڭلۈمدىكىنى تاپتىڭ، ئاداش،–دېدىم مەنمۇ خۇشاللىقىمدىن.
–ھە، شۇنداق قىلىپ "قوتلۇق ئىنگلىز"، مەكتەپ پۈتتۈرۈپ ۋەتەنگە قايتقاندىن كېيىن نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟
–"بۇلاق" ژۇرنىلىدا مۇھەررىرلىك قىلغاچ كەچ كۇرسلارغا ئىنگلىز تىلى ئۆتۈۋاتىمەن.
–ئۆزۈڭچۇ "سىراجىددىن ئەرەب"؟ توساتتىن ئىشىك قوڭغۇرىقى جىرىڭلىدى. ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ، ئەرەبچە كىيىنگەن 30 ياشلاردىكى بىر يىگىتنى باشلاپ كىردى. ئىككىمىز سالاملاشقاندىن كېيىن سىراجىددىن بىزنى ئۆز ئارا تونۇشتۇردى.
–بۇياق قەدىناس دوستۇم ئابدۇلفەتتاخ بولىدۇ. تېگى خوتەندىن. بۇ ئاغىنەم ئۈرۈمچىدىن، پاكىستاندا ئوقۇۋاتقان چېغىمدىكى ساۋاقدىشىم، ھەجگە كەپتۇ.
–مەن ئۆتكەن يىلى، سودا يەرمەنكىسىگە قاتنىشىش، ئۈچۈن شىنجاڭغا بارغان.

ئۈرۈمچىنىڭ ھاۋاسى ھەققەتەن ساغىنىپ، تويدان ئىكەن، ماڭا بەك ياقتى،– دېدى ئابدۇلفەتتاخ خۇش خۇيلۇق بىلەن سۆز باشلاپ.–مېنىڭ ئاتا–ئانام بۇرۇن [illegible]

[illegible]

قەلەم توختىيېۋ [illegible]

[illegible]

شۇنداقلا 2–بەتتىكى ماقالە ئاخىرى:
–دىمەك، [illegible]

Главный редактор К. Айсаев
Тех. редактор Т. Ибрагимова
Верстка Т. Ибрагимова
Свидетельство о регистрации
№ 004433

Учредитель: Общество уйгуров Кыргызстана "Иттипак"
Номер набран в издательском центре "Иттипак", отпечатан в типографии газеты "PLUS"
тираж 1500 экз.

مۇھەررىر ق. ئەيسا
تېلېفون: 22-83-14
26-10-07
گېزىت 1994–يىلى مارت ئېيىدىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.
گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ، ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ھەم جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.

УЙГУРСТАН

ГЕОГРАФИЯ

Уйгурстан (Восточный Туркестан) расположен в Центральной части Азии. Общая площадь Уйгурстана (Восточного Туркестана) превышает территории Франции, Японии, Испании, Италии, Великобритании вместе взятых. Если сравнить республики бывшего Советского Союза, то Уйгурстан (Восточный Туркестан) превышает по площади Узбекистан, Туркменистан, Белоруссию, Таджикистан, Кыргызстан, Азербайджан, Грузию вместе взятые. По китайским официальным данным, площадь Уйгурстана (Восточного Туркестана) составляет 1 млн. 646 тысяч 800 кв. м.

(1). Однако, по другим данным источников, территория Уйгурстана (Восточного Туркестана) равна 1 млн. 710 тысяч кв. м.

(2), и, даже 1 млн. 828 тысяч 418 кв. км.

(3). На сегодняшний день Уйгурстан (Восточный Туркестан) граничит с Казахстаном, Кыргызстаном, Таджикистан, Афганистаном, Пакистаном, Индией, Монголией, Россией, Тибетом и китайскими провинциями Цинхай и Ганьсу. Столицей Уйгурстана (Восточного Туркестана) является город Урумчи. Уйгурстан (Восточный Туркестан) отличается разнообразным рельефом: около двух третей его поверхности занимают нагорья и достаточно высокие горы. Значительная часть покрыта пустынями. Горные хребты Уйгурстана (Восточного Туркестана) представляют собой сложную систему. Перечисляя их, как правило, с востока на запад, можно выделить: Монгольский Алтай, Тангри—Таг (Тянь—Шань), Тарбагатай, Саур, Сарыкольский хребет, Алтынтаг, Куньлунь, Каракорум. Можно сказать, что на территории Уйгурстана (Восточного Туркестана) расположены в значительной степени молодые, высокие горы. На земле Уйгурстана (Восточного Туркестана) находится целый ряд равнин и равнинных впадин. Так, например, можно назвать: Таримскую, Турфанскую, Джунгарскую, Илийскую, Эбинурскую, Кульджинскую, Зайсанскую, Эмильскую, Большую Юлдузскую, Малую Юлдузкую. Громадные пространства Уйгурстана (Восточного Туркестана) покрыта пустынями. Самой большой пустыней является Такла—Макан. Она — крупнейшая песчаная пустыня в мире. Расположена в центре Таримской впадины. Крупными Уйгурстана (восточного Туркестана) можно так же считать: Курбан—Тунгут, Хошўн, Байдулундуй. Уйгурстан (Восточный Туркестан) пересекают многочисленные горные хребты, покрытые ледниками. Отсюда следует, что здесь все условия, способствующие образованию водотоков. Особенность рек Уйгурстана (Восточного Туркестана) заключается в том, что они практически — бессточные, или точнее, реки внутреннего стока. Главные реки Уйгурстана (Восточного Туркестана): Тарим, Яркенд, Или, Черный Иртыш, Аксу, Хотан, Урунгу, Кончердарья. Все реки Уйгурстана (Восточного Туркестана), за небольшим исключением, имеют огромное значение для орошения полей и выработки гидроэлектроэнергии. На территории Уйгурстана (Восточного Туркестана) имеются целый ряд озер. Среди наиболее крупных из них можно назвать такие, как: Баграшкёль, Лобнор, Сайрам, Эбинур, Манас, Улюнгур, Аягмкёль, Ачинкёль, Баркёль. В связи со спецификой географического положения и рельефа, можно сказать, что климат Уйгурстана (Восточного Туркестана) — континентальный, сухой. На севере — средние температуры достигают 10—15 градусов мороза, в,то время, как летом воздух прогревается до 30 градусов тепла. Что касается части Уйгурстана (Восточного Туркестана), то здесь летом температура превышает 30 градусов. Весной и осенью средние температуры достигают 20 градусов тепла. Для климата Уйгурстана (Восточного Туркестана) характерна резкая разница температур в течении суток. Что касается осадков, то на территории Уйгурстана (Восточного Туркестана) в среднем в год их выпадает мало. При этом, если в северной части осадков выпадает от 150 до 300 мм. в год, то в горах — 600—700 мм. В тоже время на юге Уйгурстана (Восточного Туркестана) осадков практически не бывает. Поэтому лето здесь очень жаркое. В связи с особенностями рельефа, растительность Уйгурстана (Восточного Туркестана) подразделяется на горную, степную и пустынную. В целом здесь произрастает до 300 видов различных растений. Причем среди них многие представляют собой экономическую и лекарственную ценность. Древесная растительность произрастает в основном в горах. Это лиственные и хвойные породы деревьев, такие как: тополь, ива, осина, береза, рябина, черемуха, ель, лиственница. Среди степных растений можно выделить ковыль, чий. Пустынные растения: камыш, саксаул, верблюжья колючка, тамариск. Исключительно разнообразен также и животный мир Уйгурстана (Восточного Туркестана).

ИСТОРИЯ

История уйгуров и Уйгурстана (Восточного Туркестана) очень древняя и самобытная. На своей ранней стадии она тесным образом связана с союзом кочевых племен гуннов. "Зависимые от гуннов владения вскоре появились не только в бассейне р. Тарим, но и много западнее. Одно из них упомянуто китайским историографом в связи с событиями середины 1 в. до н. э."

(4). Таким образом ясно, что к началу нашей эры историческая родина уйгуров находилась под властью гуннов, которые были их наиболее древними предками. Затем, "... в течении всего 1 тысячелетия нашей эры в Центральной Азии и степной части юго-западной Сибири, в семиречье и на Тянь—Шане, в рамках общих для тюркской, огузским, кыргызским и кипчакским этногенезом... Группа токуз—огузских (уйгурских) племен в жестокой борьбе... все более смещалась в сторону западной части Ганьсу и в Восточный Туркестан, уже в середине VIII в. превратив Таримский бассейн в западную периферию своего государства"

(5). К середине VIII века произошло объединение и усиление девяти уйгурских племен (токуз—огузов). В 745 году они создали Уйгурское государство, центр которого находился на территории современной Монголии. Однако территория страны была более обширной и включала в себя, в частности, и северную часть современного Уйгурстана (Восточного Туркестана). Уйгурский каганат начал слабеть к середине IX века. По различным причинам, в том числе из—за междоусобиц, природных катаклизмов, падежа скота. В 840 году каганат подвергся нападению северных соседей и был разгромлен. Уйгуры бежали на юг, юго—запад и запад. По разному сложилась судьба уйгурского народа. Та его часть, что бежала на юг, в сторону Китая, в результате была частично уничтожена, частично ассимилирована. Те, кто бежал на юго—запад, создали Уйгурское Кянсуйское (Ганьчжоузское) государство на территории современной китайской провинции Ганьсу. Те, кто бежал на запад, основал вместе с местными уйгурами, которые всегда жили в этих местах, — известное в истории уйгурское буддистское государство (уйгурское государство Идикутов), просуществовавшее почти 500 лет. Столицами этой страны были города Кочо (Турфан) и Бешбалык. Кроме того, местные оседлые уйгуры примерно в тоже время совместно с другими тюркскими народами создали обширное государство Караханидов, со столицей в Кашгаре. Таким образом, "Утвердившись в конце 1 тысячелетия в Таримском бассейне и Джунгарии один из тюркоязычных племенных союзов, уйгуры, стал основным населением региона..."

(6) . Следует отметить, что возможность воссоздания государственности уйгурами, бежавшими на юго—запад и запад, в отличии от тех, кто бежал на юг, объясняется немаловажным обстоятельством. Мы имеем в виду тот факт, что в местах, куда прибыли эти два потока уйгурских беженцев, уже жила часть их соплеменников. То есть территории западнее и юго—западнее современной Монголии, и в то время входили в состав Уйгурского каганата и это были земли уйгуров. Отсюда совершенно ясно, что уйгуры, бежавшие на юг, попали собственно в Китай, и поэтому подвергались уничтожению или достаточно быстрой ассимиляции. "Очень важными для исследователя являются и вопросы возникновения феодальных отношений среди оседлых и кочевых уйгуров, изучения истории становления и раннефеодальных государств (VI—IX вв.), слияния кочевых уйгуров Орхона (Монголии) с оседлыми уйгурами Восточного Туркестана (в IX—X вв.), создания уйгурами развитых феодальных государств: в Ганьсу — Ганьчжоуского, в Турфанском оазисе — Уйгурского идикутства и в Кашгарии — государства Караханидов, просуществовавших соответственно 200, около 500 и около 400 лет. Именно в эпоху Арсланханов и Караханидов в жизни уйгурского народа происходят огромные сдвиги, идет его дальнейшая политическая консолидация и упрочнение независимости. На обширной единой территории — от Комула (на востоке) до Ферганы (на юго—западе) на землях двух уйгурских государств: Уйгурстана Арслаханов и государства Караханидов — произошло слияние кочевых уйгуров с оседлыми уйгурами. Процесс консолидации уйгуров в единый народ завершился в IV—X вв.

(7) Здесь следует дать небольшое пояснение в плане использования терминов. Дело в том, что например, слово "Джунгария", широко используемое сегодня, вошло в научный оборот лишь после образования и усиления Джунгарского ханства, то есть после XV века. Таким образом, во время существовании вышеупомянутых уйгурских государств, никаких джунгар еще даже не было, а значит, эта часть исторической родины уйгуров естественным образом являлось частью Уйгурстана (Восточного Туркестана). Тем более, что она входила в состав Уйгурского каганата, а затем именно там находилось Уйгурское государство Идикутов. Что касается использования здесь термина "Восточный Туркестан", то он лишь подчеркивает тот неоспоримый факт, что эта земля тюрков, а не монголов, китайцев или тибетцев. Другое дело, что это — историческая родина одного из тюркоязычных народов, а именно уйгуров, которые уже в то время составляли подавляющее большинство населения региона. Кроме того, другие тюркоязычные имели и имеют свои национальные территории в другой, западной части Туркестана. Таким образом, вся территория Уйгурстана (Восточного Туркестана) с IX века разделена между тремя уйгурскими государствами: на севере это Уйгурское государство Идикутов, на юге — уйгурское Караханидское государство, на востоке — Уйгурское Кянсуйское государство. Практически все уйгурские области и крупнейшие города были объединены этими государствами. Говоря о городах, мы имеем в виду: Сандиб, Кумул, Турфан, Бешбалык, Карашар, Кучар, Аксу, Баласагун, Кашгар, Яркенд, Хотан и т.д. Существование трех уйгурских государств и определило приоритеты взаимодействия с соседями. Из истории известны даже случаи и политического объединения частей Уйгурстана с другими государствами. Так, Уйгурское государство Караханидов все время укрепляло взаимоконтакты с мусульманскими странами Центральной Азии и на определенном этапе объединившись с ними, имело границу аж до Амударьи. А, скажем, Уйгурское буддистское государство Идикутов, например, при Чингиз—хане вошло в состав Монгольской империи на правах пятого улуса, то есть без войны. Более того "в 1209году Идикут Баурчук—правитель уйгуров, отверг покровительство кара—китайцев, чтобы принять покровительство Чингиз—хана. Представитель Гурхана в Уйгурии — некто Чукам, находившийся в Турфане или Кара—ходже, был убит. Чингиз—хан, который всегда симпатизировал уйгурам, предложил свою дочь Алун—бике в жены Идикуту".

(8) Что касается Уйгурского Кянсуйского государства, то оно вело интенсивную торговлю с Китаем и в XI веке было ликвидировано тангутским государством Си—Ся. Вошедший в состав Монгольской империи Уйгурстан (Уйгурское государство Идикутов — добровольно, а Уйгурское государство — путем военной интервенции), в XIII веке, после разделения империи между наследниками Чингиз—хана, практически полностью попал в улус его второго сына — Чагатая. Именно поэтому староуйгурский язык называют чагатайским. Лишь восточная часть страны — Турфан и Кумул вошли в состав улуса Угэдэя, — третьего сына Чингиз—хана, провозглашенного Великим ханом. О роли уйгуров в Монгольской империи широко известно. Здесь нам хотелось бы подчеркнуть лишь то обстоятельство, что уйгурская письменность, воспринятая монголами в качестве государственного письма, применялась на всем пространстве, подконтрольном монгольским правителям. Говоря конкретно об улусе Чагатая, отметим, что в его составе находились и земли, выходящие далеко за пределы исторического Уйгурстана. В частности, это: современный Узбекистан, южная часть Казахстана, северная и восточная часть Афганистана, Таджикистан, Кыргызстан. Другими словами — это та часть Центральной Азии, которую принято называть Туркестаном. В середине XIV века из Чагатаева улуса выделяется Монгольское государство, которое покрывало территорию Уйгурстана. Слово "могол" является не этническим наследником слова "монгол", а скорее династийным его приемником. То есть основное население Моголистана было тюркоязычным, а точнее, они были уйгурами, но их правители считали себя потомками Монгольских ханов. Точно также, скажем, основатели Империи Великих Моголов в Индии не были потомками моголов, но наследовали их династийное величие. Столицей Могольского государства был провоозглашен город Бешбалык, уже бывший одно время столицей Уйгурского государства Идикутов. В XV веке уйгуры потеряли часть своего государства. Племена ойратов — западных монголов, закрепившись на скврк Уйгурстана некоторые авторы ошибочно называют Джунгарией, хотя известно, что джунгары — одно из монгольских племен. И если следовать такой логике, то все территории, некогда занятые монголами, вплоть до Адриатического моря, следовало бы их называть именами конкретных монгольских племен, а скажем, современную Монголию следовало бы называть Уйгурией на том основании, что еще до Монгольской империи там была Уйгурская империя, или Уйгкрский каганат. Как пишут исследователи этого периода "..ойратские (джунгарские) феодалы установили господство над уйгурами, киргизами и другими народами, населявшими Восточный Туркестан (вданном контексте — юг Уйгурстана) и Джунгарию (в данном контексте — север Уйгурстана)"

(9). Отсюда совершенно ясно, что:

1. Джунгары окупировали территорию других народов, в частности, уйгуров.

2. Признается, что уйгуры представляли собой основное население как Восточного Туркестана, так и Джунгарии, то есть юга, так и севера Уйгурстана. Потеряв на время северную часть Уйгурстана, уйгуры тем не менее вернули себе восток страны, а именно Турфан и Кумул, которые были затём исламизированы. "Старший сын Ахмеда — Мансур, после смерти своего отца, был признан как правитель Уйгурстана в Турфане, в Карашахаре и в Куче".

(10). В XVI веке Уйгурстан приобрел новое название: Мамлакат и Могулия (Государство Моголия). Столицей этого государства был провозглашен город Яркенд. Особенностью Уйгурского государства в XVI—XVII веках является то, что политическая жизнь страны во многом определялась деятельностью ходжей. Две исламские секты ходжей — "белогорцев" и "черногорцев" на протяжении двух веков мсоперничали друг с другом за влияние в Уйгурстане. В конце XVII века к власти пришел лидер белогорцев — Аппак Ходжа. Однако, продолжавшиеся склоки создали благоприятную почву для того, чтобы вся территория Уйгурстана оказалась под влиянием джунгаров. На севере Уйгурстана — Уйгурское государство Моголия, попавшее в зависимость от джунгар. XVIII век явился для уйгурского народа периодом тяжелых испытаний. Территория Уйгурстана подверглась оккупации, сопровождавшейся истреблением мирных жителей. Империя Цин начала завоевательные походы с восточной части Уйгурстана. "За короткий срок маньчжуро—китайские войска овладели Хами (Кумул) и Турфанеом. Однако их дальнейшее наступление в Восточном Туркестане не принесло им успеха".

(11). Это произошло в 1717 г. Интересно отметить, что продвигавшиеся далее войска империи Цин встретили сопротивление не только со стороны Джунгарского ханства, но и части уйгуров юга Уйгурстана. Это вполне объяснимо, ибо конечная цель маньчжуро—китайской экспансии была ужасной. Осуществив захват этой территории, войска империи Цин стремились не просто "...окончательно ликвидировать ойратское государство, но и физически уничтожить ойратов как народ... Ойраты—(джунгары) поголовно вырезались, не смотря на пол и возраст, что вызвало паническое бегство все большего числа людей на север, в пределы Российской империи"

(12). Таким образом, к 1756 г. северная часть Уйгурстана быдла захвачена маньчжуро—китайскими войсками. Что касается южной части Уйгурстана, то ее судьба была предрешена по той же причине. Мы имеем в виду междоусобные конфликты. Умело используемые завоевателями. В связи с тем, что практически все ойратское (джунгарское) население Уйгурстана было уничтожено, либо бежало, силами сопротивления на всей территории страны руководили потомки известного уйгурского религиозного авторитета — лидера секты белогорцев — Аппак Ходжи, — братья Бурханэддин и Ходжа Джихан. Однако уже на начальгном этапе борьбы им противостояли черногорцы во главе с Яхья Ходжой. Следует сказать, что братьям Буорханэддин и Ходжа Джихан еще во время начала оккупации Уйгурстана маньчжуро—китайскими войсками, оказывали посильную помощь ойратам, хотя их родина и находилась в зависимости от ойратов. Рднако братья понимали, что маньчжуро—китайская оккупация — явление во много раз страшнее и опаснее ойратского влияния. В 1758 г. Ходжа Джихан объявляет себя правителем Уйгурстана под именем Батур Хан. В целом ему удавалось контролировать ситуацию, хотя в некоторых городах еще находились его политические противники из числа уйгуров, которые в последующем перешли на сторону врагов. Продвигаясь на юг Уйгурстана, маньчжуро—китайские войска "...овладели городами Куча, Шаяр и Сайрам. В Аксу и Уч—Турфане против Бурханэддина и Ходжа Джихана выступили местные беки, сдавшие эти города Чжао Хою..."

(13). К концу августа 1759 г. был взят Яркенд (беки изменили Бурханэддину). Примерно тогда же пал Кашгар. Таким образом, попытка братьев Бурханэддина и Ходжа Джихана отстоять независимость Уйгурстана не увенчалась успехом. Основные причины поражения заключались в отсутствии единства уйгурских лидеров.

Материалы к печати подготовили: Б. Касимов и А. Хапизов

С днем Победы, дорогие ветераны!

Вот уже прошел 53-й год, как отгремели победные залпы над фашистской Германией в Великой Отечественной войне. Победа народов бывшего Союза над немецко-фашистскими захватчиками вошла в мировую историю как победа добра и свободы над злом. 1418 дней и ночей Великой Отечественной - это не только важнейшая составная часть второй мировой войны, но и крупнейшее военное столкновение всех времен. Ни одно из них не втянуло непосредственно в ожесточенные сражения такое огромное число людей, не сопровождалось такими гигантскими человеческими и материальными потерями. Отметим еще сильнейшую его противоречивость. С одной стороны - это крайне несправедливые, опасные для всего мира цели агрессора, прекрасно организованного, обученного и вооруженного. Фашистская Германия не сковывала себя ни какими нормами морали и права, особенно в отношении "неарийских народов". С другой стороны - это самые высокие цели защиты Отечества и всего человечества, это - армия и народ, вдохновленные идеями свободы и братства, их исключительное мужество, способность превзойти врага и в военном искусстве, и в боевой технике. Война народов бывшего Союза также не может быть оценена однозначно. Великая Победа - результат не только разгрома жестоких захватчиков, но и одновременно преодоления пагубного воздействия ничем не оправданных массовых репрессий, просчетов в хозяйственном и оборонном строительстве, принудительного труда миллионов людей, ошибочной оценки противника и его намерений, зачастую некомпетентного руководства военными действиями со стороны тогдашнего руководства СССР. Достойный вклад в Победе над немецко-фашистскими агрессорами внес и Кыргызстан. Во время Великой Отечественной войны Кыргызстан стал надежным тылом фронта и принял на себя и приютил десятки тысяч людей из прифронтовых районов Европейской части бывшего СССР. Сюда же были эвакуированы из этих же районов десятки заводов и фабрик, с конвейеров которых (после реконструкции) выпускались военная продукция и оборудование для фронта. Неувядаемой славой покрыли себя воины-кыргызстанцы с честью выполнили наказ своих земляков. В сражениях под Москвой и Ленинградом, на просторах Северного Кавказа, Украины и Белоруссии, в Молдавии и Прибалтике, в странах Восточной Европы и логове фашистов - Берлине громили они врага. Вместе с воинами-кыргызстанцами против общего врага сражались и уйгуры-кыргызстанцы. Они внесли достойный вклад в копилку Победы над врагом. В начале 90-х годов в связи с разрывом СССР в Кыргызстане произошли перемены исторического значения. Главный из этих перемен - приобретение государственного суверенитета Кыргызстана. Строя новое общество, мы кыргызстанцы не должны забывать наших отцов и дедов, стоявших у истоков нашей государственности, не забывать о тех жертвах принесенных за нашу свободу и за наше будущее! Не так уж много осталось в наших рядах участников Великой Отечественной войны... Долг нашего общества должен исходить от постоянного внимания и заботы в отношении наших ветеранов. В день Великой Победы мы преклоняемся перед павшими героями на фронтах Великой Отечественной войны. Мы поздравляем дорогих ветеранов с праздником Победы и желаем Вам крепкого-крепкого здоровья и долгих лет жизни!

Общество уйгуров "Иттипак" и коллектив газеты поздравляет Кадыра Али - диктора радиопередачи "Тангри-Таг" с 60-летием, и Назыма Камбари - заслуженного врача-невропатолога с 65-летием.

Желаем солнца, счастья, смеха.
Желаем радости, успеха.
Прожить еще вам сотню лет
Не зная горя, слез и бед.
И еще крепчайшего здоровья.

Поздравляем с праздником 1 мая

Общество уйгуров и коллектив газеты "Иттипак" поздравляет всех сограждан с праздником 1 Мая. Желает всем крепкого здоровья, долгих лет жизни и семейного благополучия.

Ни одному из народов восточно-азиатского нагорья не удалось привлечь к себе так много внимания ученых западного, европейского мира, как уйгурам, их династия до сих пор достаточно не изучена. Остается еще очень и очень много туманного, неизвестного и неисследованного... Д. Позднеев

В этой книге главным объектом исследования является Великая степь. Она как широкая лента, тянется посреди Евразийского континента от Уссури через нынешний Казахстан до Поволжья, Днепра и поймы Дуная. Она окаймлена с севера Сибирской тайгой, а с юга горными хребтами. Условно ее можно разделить на две части. Восточная - называется Внутренней Азией: в ней расположены Монголия, Манчжурия и исторический Уйгурстан (Синьцзян уйгурский автономный район Китая). Западная часть Великой степи включает в себя не только бывшие и нынешние государства Средней Азии, Казахстан, но и степи Приморья (а в средние века даже - Венгерскую пушту). С точки зрения природных условий. Территория восточной части Великой Степи несколько возвышается и чередуется горными хребтами, а западной части является равнинной. Холодный и влажный циклон с Атлантики, доходя до горных барьеров Восточной степи, встречается с антициклоном, образующимися в северной части Китая.

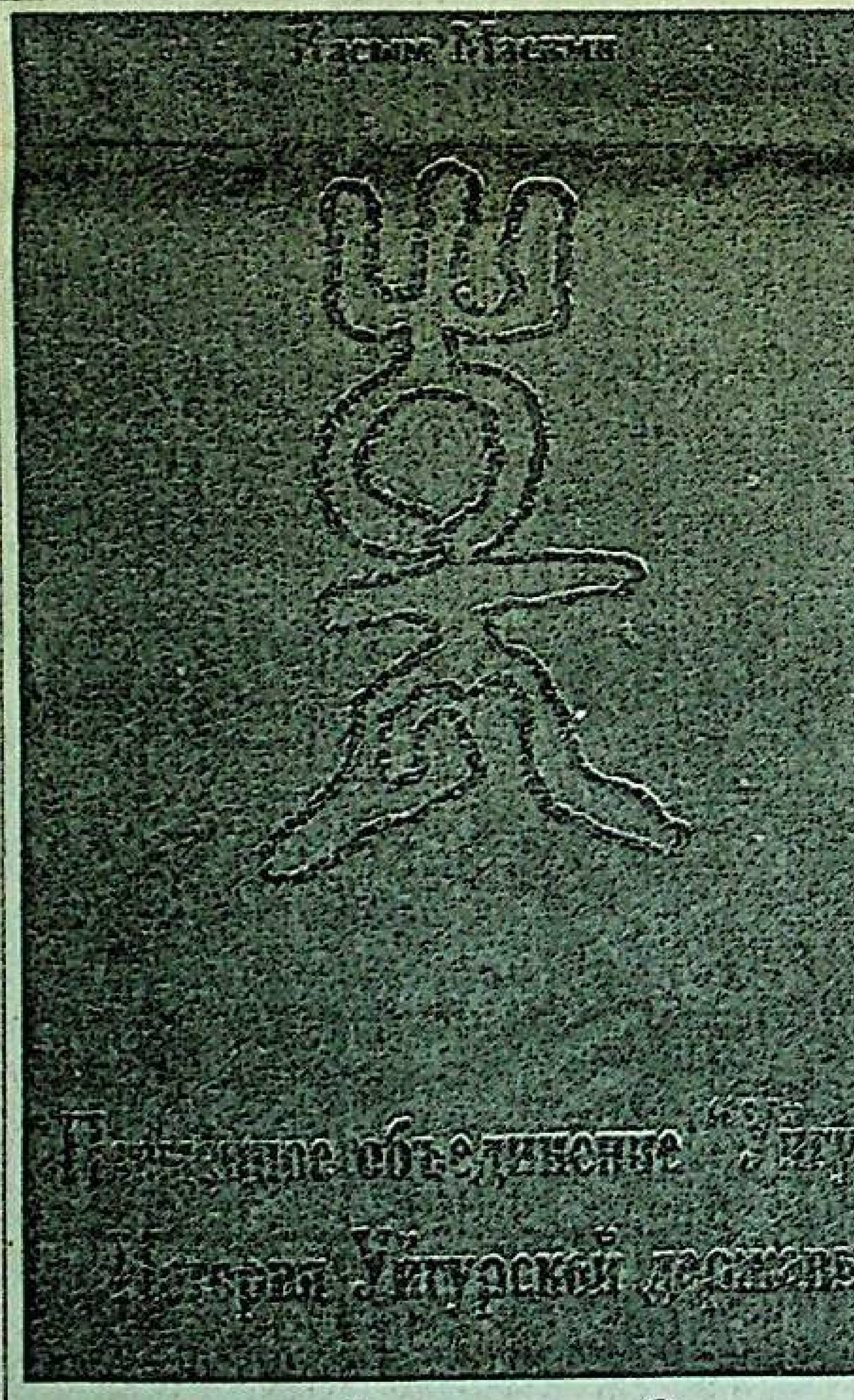

Это создает увлажнение пастбищ - условие кочевой жизни народов древности и средневековья. Великая степь, простирающаяся от Хингана до Карпат и соединяла Китай с Западом. Эта географическая зона была заселена различными племенами: скифы, сарматы, саки, массагеты, хунну (эпоха Древности), кипчаки, кара-кытаи, карлуки, уйгуры, монголы, кыргызы (эпоха Средних Веков). Работая с ценными источниками в этой области невольно задаешься вопросами: какова роль народов Великой степи в расцвете и падении империй Китая, крахе Римской империи, в нарождающейся цивилизации юной Европы...? Думается, ответить на эти вопросы мы можем, рассмотрев исторические корни возникновения родоплеменного объединения (союза) "уйгур", который стал началом в объединении всех племен Великой степи, образовав в Ш в. до н. э. могучую Хуннскую державу. Она остановила китайскую экспансию на запад, а на юге отразила движение государства Сасанидов (Ирана). Уйгуры наряду с римлянами, греками, персами, китайцами внесли свой вклад в развитие и становление этнокультурного процесса в Евразии. Хуннская держава просуществовала длительный отрезок времени, с Ш в. до н. э до XVII в. н. э. Однако, в силу междоусобной войны, подогреваемой соседними государствами, держава не только потеряла былую мощь, но и расчленилась на мелкие государства. Жители Таримского бассейна, а также прилегающих к нему регионы, отдавая дань уважения предкам в сложной и трудной обстановке, продолжали сохранять первоначальное название государства - уйгур. Однако, их соплеменники в период борьбы за власть, религию и т. д., приняв другие названия с каждым годом удалялись друг от друга, тем самым способствовали в конечном счете исчезновению названия своих предков. Это название хорошо известно в исторической науке по вечному камню, воздвигнутом в честь Кюль-Тегина (УШ в. н. э.). Кто же были они хунну-уйгуры, каков был их язык, культура, обычаи, традиции, как они строили свое централизованное государство, как вели войны борьбы за независимость (с Китаем и Персией)? Все это вы откроете для себя, прочитав обширное исследование, основанное на работах ученых-востоковедов, путешественников лингвистов, археологов. Книга иллюстрирована оригинальными картами.

Касым Масими (автор книги), Игорь Ходжамбердиев

САРАНЧА - Т. Пяйзул

У него задергалось правое веко, неожиданно им овладел какой-то страх, сердце забилось чаще и с перебоями, от этого глаз задергался еще сильнее. Обычно, у него это было знаком - жди беды. Осознавая это, на душе у него становилось тяжело, он хватал ртом воздух, как будто ему его не хватало. Вдабавок ко всему, жгло в груди, как если бы он съел острый перец. Каждый раз, когда у него начинало дергаться веко, необъяснимое волнение овладевало им, предчувствие приближавшейся беды, которое на этот раз усиливало карканье вороны, сидевшей вблизи на тополе и невесть откуда взявшейся. Совсем недавно, точнее месяц назад, когда он участвовал в строительстве канала, ведущего к мельнице, у него тоже дергалось правое веко и вскоре он потерял свою старшую дочь, попавшую под трактор. Не прошло и 40 дней и он не успел оправиться от горя такой утраты, опять дергается правый глаз, усугубляя его и так тяжелое состояние, из-за которого у него и так дела шли кувырком, не ладились и все выходило как-то неуклюже. Чирр-чирр: эти неприятные звуки, которые издавала саранча еще больше ухудшали его состояние, им овладевали незнакомый страх, сомнения и безнадежность. Он ненавидел саранчу, особенно ее неприятный стрекот. Этой неприязни способствовал один случай из детства, когда ему было лет семь. Как-то раз, вернувшись из леса с двумя барашками, где он обычно пас и отведя в загон, он, умиравший с голода, сел за стол с нетерпением стал ждать маминой похлебки. Зачерпнув первую ложку и поднеся ее ко рту, он увидел в ней саранчу, несмотря на свой голод он не притронулся к супу. С тех пор у него вставали волосы дыбом не только от вида, но и от стрекота саранчи. С тяжелым сердцем он вышел из дома и отправился к своему кукурузному полю для первого полива, с надеждой хоть чуть-чуть не слышать эту гадость. Поле было черным от саранчи, небо было черным от саранчи, его тело тоже облепили эти насекомые, их стрекот звучал повсюду, он не хотел его слышать и очень боялся, что их песня может стать победной и звучал победным гимном. Он горько вздохнул, взглянув еще раз на погибшие ростки кукурузы, потерял окончательно надежду на их спасение, его глаза наполнились слезами от горя, потускнели от такой чудовищной картины, ведь погибли плоды его кропотливого труда и он зарыдал безутешными слезами. Закрыв руками уши он громко крича: "Беда! Беда! Саранча! Погибла вся наша кукуруза! Беда!" Он несколько раз обежал село.Забежав к себе домой, он велел жене и детям взять в руки, что придется - веник, палки, мухобойку и бежать за ним в поле, что есть сил. Он бежал впереди с веником в руках и размахивал им, за ним бежали его послушная жена и дети. Глядя на них, можно было их принять за отряд, идущий в атаку со своим командиром . Односельчане, услышав эти возгласы, вышли из своих домов и последовали за ними. Увидев погибающие ростки кукурузы, все принялись плакать и причитать. Они чувствовали и понимали, какое большое горе постигло их и долго не могли успокоиться. -"Это признак наступления "конца света..." - "Это бог наказывает так нас за неблаговерность..." -"Это... Это... Это... поступки нашей молодежи..." Так плакали и причитали люди. "Какой толк от слез и пустой философии?! Что стоите как пни? Берите в руки, что придется и бейте этих гадов!" - он громко призывал своих односельчан к уничтожению саранчи, когда к ним подошел человек с двумя балонами ядохимикатов за спиной. Это был их агроном с тридцатилетним стажем. Все с надеждой посмотрели на него и стали ждать, что он им скажет. Но агроном был сам не свой от страха и растерянности, как будто его только что окатили холодной водой. Он был встревожен, не знал что сказать людям, глядящим на него с мольбой. Наконец он проговорил: "Для нашего региона это неслыханное явление, я никогда не видел и не слышал о такой беде. Вам следовало сразу сообщить нам, теперь мы не в силах что-либо сделать, слишком поздно... Наши химикаты вряд ли смогут уничтожить такое хитрое и осторожное насекомое, как саранча". Как же так, агроном? Ты же среди нас единственный ученый человек, знающий и опытный? Помнишь в прошлом году, когда на наш хлопок напала тля, ты быстро расправился с нею, порадовал нас? Они с безнадежной тоской и жалостью смотрели на погибающие ростки и глубоко вздыхали. Пока вы стоите причитая, саранча не бездействует. Давайте выгоним с нашего поля этих паразитов и докажем раз и навсегда, что человек не согнется ни перед саранчой, ни перед какой-либо другой бедой!" - сказал он всем. И они тут же начали жесткую борьбу с саранчой, но и саранча в свою очередь не поддавалась со всех сторон и свободно забиралась к людям под одежду, они так нахально вели себя, как будто все таки и должно было быть и что ничего не происходит, громко продолжали петь свои песни, как будто соревновались между собой в пении и старались перепеть друг друга - чирр, чирр, чирр; кричали они, словно чему-то радовались, и при этом каждый их звук словно шипы пронизывал сердца дехкан. Ему казалось, что он провалился в бездну, в какой-то туман, его бросало то в жар, то в холод, подобно тяжелобольному, его бил озноб и он стонал как умирающий в агонии больной. Выкрикивая что-то, он размахивал веником, подобно командиру, зовущему в атаку своих солдат . Он стремительно бежал вперед, оставляя бегущую за ним толпу, которая старалась не отставать от него. После долгой и утомительной борьбы он покачнулся и упал, как скошенное дерево. Медленно открыв глаз, он увидел рядом с собой единственный, маленький, почти увядший росток кукурузы. Прикрыв его ладонями, он снова закрыл глаза, потому что он был бессилен что-либо предпринять против миллионов облепивших его тело насекомых, которые свободно разгуливали по нему. С большим трудом он открыл глаза и увидел сидящую у него на носу саранчу. Вдруг ему показалось, что страшная маскообразная, с выпуклыми глазами голова саранчи была ему до боли знакомой. Ему казалось, что он бок о бок всю жизнь живет с саранчой. Он спрашивал себя: "Где же он мог видеть это раньше? Негодные существа. Почему мне так знакомы ваши глаза? О Аллах! Что творится вокруг?! Чего только не бывает на свете! А может это вовсе не саранча, а наш председатель сельсовета Имин - "ворчун", а рядом, тут, точная копия его жены - трындычихи. Когда-то она пыталась сбить его с верного пути, соблазняла его, вешая камчу на уши своему мужу. А если бы он поддался на его уговоры, то он стал бы подлецом и предал своего соседа. Да, такая баба способна на все... Она даже сводила свою старшую сноху с бухгалтером нашего сельского совета- ... вот с этим, который гордо шагает по моему носу. А эта саранча с толстым брюхом, ну точно председатель сельсовета! Чего ты таращишь на меня свои глаза? Что я тебе сделал плохого? Ты как будто хочешь сожрать меня, а ведь я случайно стала невольным свидетелем похождений твоей бесстыжей жены?! Сколько же в нашем маленьком селении кляузников и подлецов, которые творят беззакония? Разве упомнишь всех, кто нес тебе все твои беды? Ашар, незаслуженные наказания, выдуманные долги, доносы, поджег, тюрьма, а ты даже не давал моей семье положенной для полива воды, когда приходила их очередь. Ты очернил меня перед честными людьми, всячески издевался надо мной... Одним словом, делал все, что может делать человеку подобный зверь, чтобы унизить человеческое достоинство. Сколько можно терпеть все это?! Рано или поздно человеческий разум и мораль заставят тебя подчиняться против всей этой саранчи и изгнать их! Дай-то нам Аллах, чтобы это случилось!" Он не считал себя побежденным. Он всегда с надеждой смотрел в будущее, пока не было ничего слышно.

Перевел с одноименной аллегории Назым [illegible]бари

Анонс телевидения: 10 Мая по бишкекскому каналу смотрите программу "Интизар"

Общество уйгуров "Иттипак" и коллектив газеты выражает глубокое соболезнование Хайринисе Турдиевой по поводу кончины ее родственника **Махмута-хажим.**